

HET KROMME-RIJNGEBIED

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE KRING 'TUSSEN RIJN EN LEK'

> **Kasteel Beverweerd**
Werkhoven

HISTORISCHE KRING TUSSEN RIJN EN LEK

2022 | 56 | NR 3

ARTIKELN

- 1 Een nieuw hoofdstuk in de lange geschiedenis van kasteel Beverweerd in Werkhoven
Saskia van Ginkel-Meester

BOEKEN

- 44 Amerongen, van katholieke burens naar een gereformeerde heerlijkheid
Leonard H. Schreuders

VARIA

- 46 Het Regionaal Archief Zuid-Utrecht: een schatkamer vol verhalen
Elleke de Ronde
- 47 Een vuurdover uit Houten
Herman de Korte

OMSLAG

Kasteel Beverweerd en voorburch gezien vanuit het noordoosten.
Tekening Jan de Beijer, 1745. (RCE 303.732/TH-28)

Redactie

Els Elenbaas, Hilversum; drs. Saskia van Ginkel-Meester, Zeist; Frank Magdelyns, Houten; Eric van Royen, Wijk bij Duurstede; Otto Wttewaall, 't Goy

Redactiesecretariaat

Frank Magdelyns
mail: info@tussenrijnenlek.nl
(voor kopij, correspondentie en aanwijzingen auteurs)

Overname uit dit tijdschrift is alleen geoorloofd onder voorwaarde van bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de redactie en/of auteur.

Vormgeving: Peter Koch

Druk: De Groot Drukkerij Goudriaan

Oplage: 700 exemplaren

Lidmaatschap

Tevens abonnement op dit tijdschrift: € 25,- per jaar (studenten en scholieren: € 12,50; buitenland: € 40,-) over te maken op rekeningnummer: NL23 RABO0329807498 ten name van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' bij de Rabobank te Houten

Losse nummers: € 7,50

Secretariaat: J. van Geest, Maria van Boechoutlaan 23, 3984 PE Odijk, tel 030-6562057

Ledenadministratie: F.J.P. Magdelyns, Ruitercamp 2, 3992 BZ Houten, tel 06-19630125

mail: info@tussenrijnenlek.nl

Ereleden: Prof. dr C. Dekker[†] • A. Graafhuis[†] • dr G. de Nie L.M.J. de Keijzer[†] • M.A. Vonk • P.S.A. de Wit

Advertentietarieven:

€ 50 voor ¼ pagina, € 100 voor ½ pagina, € 200 voor 1 pagina, (steeds per jaar)

Bestuur

Voorzitter: Otto Wttewaall, tel: 06-44217384,

mail: ottowttewaall@gmail.com

Vicevoorzitter en contactpersoon Wijk bij Duurstede:

Frits van der Leije, tel: 06-53453444,

mail: fvanderleije@gmail.com

1e Secretaris: Jan van Geest, tel: 030-6562057,

mail: janvangeest@ziggo.nl

2e Secretaris: Norma Mulder, tel: 0343-591568,

mail: norma.han@casema.nl

Penningmeester: Sierk de Jongh,

tel: 030-2319941/06-51172378,

mail: sdejongh@planet.nl

Contactpersoon Houten: Frank Magdelyns,

tel: 06-19630125, *mail:* info@tussenrijnenlek.nl

Archeologie, Historisch Onderzoek en Genealogie:

Hans van Aken, tel: 030-6377513, *mail:* jmvanaken@ziggo.nl

Contactpersoon Bunnik: Tom Schrijvers,

tel: 06-37402914, *mail:* tschrijvers1946@kpnmail.nl

De Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' is een Algemeen Nut Beogende Instelling

Het Kromme-Rijengebied

Tijdschrift van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek'

ISSN-nr 1382-3140

Het Kromme-Rijengebied omvat Bunnik, Cothen, 't Goy, Houten, Langbroek, Odijk, Schalkwijk, Tull en 't Waal, Vechten, Werkhoven en Wijk bij Duurstede

Verschijnt 4x per jaar

www.tussenrijnenlek.nl

Een nieuw hoofdstuk in de lange geschiedenis van kasteel Beverweerd in Werkhoven

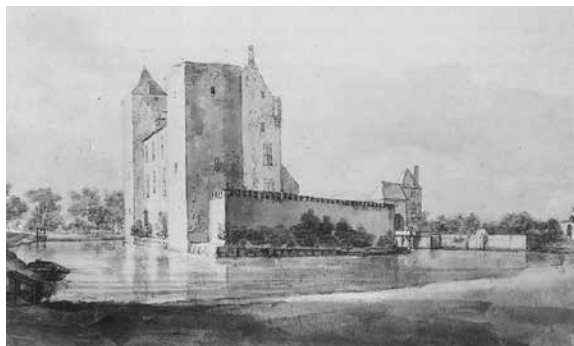
Begin 2022 kwam kasteel Beverweerd, Beverweertseweg 60 in Werkhoven, in het nieuws. De eigenaar was begonnen met de kap van bomen in het park en het weghalen van de smeed- en gietijzeren hekken in verband met een voorgenomen restauratie daarvan. Het werk werd stilgelegd. Inmiddels zijn de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Nederlandse Kastelenstichting (NKS) betrokken bij het project. Zij volgen de ontwikkelingen op de voet. De gemeente Bunnik gaf eerder aan blij te zijn dat er weer plannen zijn, 'zodat dit Rijksmonument ook voor de toekomst behouden kan blijven'. Hoe gaat dit verder?

Historische inleiding

Kasteel Beverweerd, gelegen ten noordoosten van het dorp Werkhoven, is in de dertiende eeuw gebouwd als woontoren op een waard aan de Kromme Rijn.¹ Deze eenvoudige rechthoek-

1 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het westen kort na de restauratie in 2007-2009. In het landschappelijk aangelegde park zijn aan de zuidzijde een gietijzeren brug en het koetshuis gesitueerd. (foto 2009)

* **Saskia van Ginkel-Meester** is meer dan twintig jaar als bouw- en architectuurhistoricus onderzoeker werkzaam geweest bij BBA, Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) te Utrecht. In de loop van de tijd heeft zij zich gespecialiseerd in kleuronderzoek als onderdeel van het bouwhistorisch onderzoek. Het werkveld besloeg heel Nederland. Voor die tijd heeft zij onder meer meegewerkt aan het provinciale monumenteninventarisatieproject (MIP), dat resulteerde in een reeks publicaties over geschiedenis en architectuur bekend als de gele boekjes, waaronder een deel over Bunnik. Nog altijd heeft het gebouwde erfgoed in ruime zin haar belangstelling. Hoewel sinds kort gepensioneerd blijft zij actief als redactielid, tentoonstellingsmaker, onderzoeker/schrijver en adviseur op het gebied van geschiedenis en architectuur.

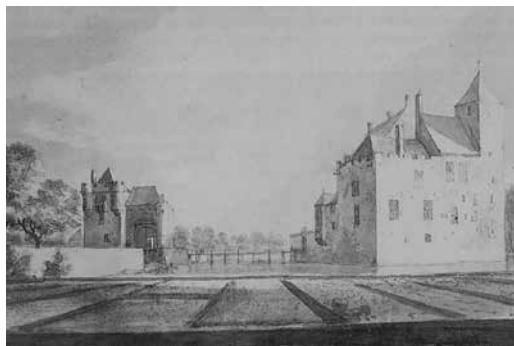
2 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het zuidwesten. Tekening Roelant Roghman, 1646/47. (HUA 107285)

kige woontoren is talloze malen verbouwd en uitgebreid, en groeide uit tot een onregelmatig kasteel met twee torens aan de rivierzijde. Het kasteel was via een brug aan de oostzijde verbonden met de voorburcht waarop bebouwing stond, waaronder een poortgebouw.

Rond het midden van de negentiende eeuw kreeg het kasteel in opdracht van Hendrik baron van Heeckeren van Enghuizen en zijn echtgenote Elisabeth Hope-Williams het uiterlijk zoals wij het nu kennen, markant gelegen aan de Kromme Rijn in een landschappelijk aangelegd park. Het kasteel werd toendertijd als buitenverblijf gebruikt en niet permanent bewoond. Van deze ingrijpende verbouwing van zowel het exterieur als het interieur zijn geen tekeningen bewaard gebleven. Ook van eerdere verbouwingen bestaan geen bouwtekeningen. De ontwikkelingsgeschiedenis is gebaseerd op archiefonderzoek en het bestuderen en analyseren van historische prenten en tekeningen. In 1958 is een eerste bouwhistorisch onderzoek gedaan.

In de omgeving langs de Langbroeker Wetering staan meer kastelen met een dertiende-eeuwse woontoren als kern, die in de negentiende eeuw een metamorfose hebben ondergaan.

Vanaf 1939 is kasteel Beverweerd korte tijd permanent bewoond geweest, waarna het in 1958 in gebruik werd genomen als school. Dit blijft het geval tot 1998. Na een periode van leegstand is het kasteel met het omringende park inclusief het negentiende-eeuwse koetshuis, bruggen en hekken, alsmede een aantal modernere schoolgebouwen verkocht aan de Stichting Philadelphia Vegetarisch Centrum uit Oosterbeek. Na een noodzakelijke restauratie zou het kasteel een nieuwe bestemming

3 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het noordoosten. Tekening Roelant Roghman, 1646/47. (HUA 107286)

krijgen als onderdeel van een zorgcentrum voor vegetarische ouderen. Op het terrein was een reeks nieuwe appartementen gepland. Voor de geplande nieuwbouw van appartementen zouden de bijgebouwen op het terrein uit de periode van de school moeten wijken.

In 2007 werd begonnen met de restauratie van het exterieur van kasteel. Deze fase was in 2009 afgerond. De geplande restauratie van het interieur van het kasteel is vanwege financiële problemen slechts beperkt uitgevoerd. Ook het koetshuis werd aangepakt.

Voorafgaand aan de restauratie is het nodige aan onderzoek gedaan.² Het bouwhistorisch onderzoek aan het metselwerk en houten constructies van vloeren en de kap hebben de bouwgeschiedenis nader weten te duiden en bevestigd. Het heeft tevens geleid tot een andere datering van een deel van het kasteel.³ Met name in het interieur valt er nog het één en ander te onderzoeken. Nog altijd gaat veel verscholen achter negentiende- en twintigste-eeuwse plafonds en betimmeringen. Het kleuronderzoek heeft het negentiende-eeuwse kleurbeeld van het exterieur weten vrij te leggen. Het vormde daarmee de basis voor de restauratie van het exterieur.

Sinds 2017 is het kasteel met omringend park in handen van een nieuwe eigenaar, vastgoedondernemer S. van Ettehoven uit Hollandsche Rading. Hij heeft net als de vorige eigenaar naast de verdere restauratie en verbouwing van het interieur van het kasteel, plannen in de maak voor de bouw van appartementen op het terrein. De plannen hiervoor zijn in de zomer van 2022 nog niet openbaar. Eerdere plannen (van Philadelphia) kwamen niet ten uitvoer. Volgens het huidige bestemmingsplan mogen er

69 woningen gebouwd worden op het landgoed. Het parkeren zou ondergronds moeten plaatsvinden.

Bouwgeschiedenis nader bekeken

Van dertiende-eeuwse woontoren tot onregelmatig kasteel

Rond het midden van de dertiende eeuw wordt het middendeel van het huidige kasteel gebouwd. Het betreft een bakstenen woontoren opgetrokken van een groot formaat baksteen. De toren heeft een afmeting van 13,5 x 10,3 meter en 1,3 meter dikke muren. Hiervan is alleen de zuidgevel met de huidige hoofdingang in het zicht gebleven. Andere gevels zijn binnenmuren geworden. Hoe de woontoren er precies heeft uitgezien is onbekend. Enkele decennia later volgt de bouw van twee torens met daartussen een schildmuur aan de westzijde. Zo werd de basis voor het rivierfront gelegd. De torens opgetrokken van een groot formaat baksteen, zijn aanvankelijk niet van gelijke hoogte en ook is er een klein verschil in omvang. De noordwestelijke toren meet buitenwerks 6 x 6 meter en de zuidwestelijke 7 x 7 meter.

De oudst bekende bewoners in deze vroege periode zijn ridder Zweder van Zuylen en zijn vrouw Hillegonda van de Velde, vrouwe van Beverweerd. In de loop van de veertiende eeuw is een torenachtig volume aan de noordoostzijde verzezen. Dit rechthoekige volume met zware muren zou als toren gezien kunnen worden, die deel uitmaakt van een ontwikkeling naar een kasteel met vier torens.⁴ De woontoren is in de vijftiende eeuw met een verdieping verhoogd. Van deze verhoging is een deel van het metselwerk nog op zolder te zien en bewaard gebleven. Daarin zijn vensternissen aangetroffen met plavuizen op de vensterbanken. Tevens is er een verbinding met noordwesttoren en westvleugel gemaakt. In deze periode is Beverweerd in bezit van het geslacht Van Vianen.

In de vroege zestiende eeuw wordt er aan de oostzijde een korte vleugel aangebouwd. Beverweerd behoort op dat moment tot de bezittingen van de familie Van Bouchout. In 1563 erft Philips Willem, zoon van Anna van Buren en prins Willem van Oranje, Beverweerd van zijn overgrootmoeder Maria van Bouchout. Het goed blijft tot 1782 eigendom van de Nassau's. In de eerste helft van de zeventiende eeuw is de westvleugel (rivierfront) verhoogd met gebruikmaking van oud metselwerk van de schildmuur.

In het laatste kwart van de zeventiende eeuw vindt verlenging en verhoging oostvleugel plaats. Intern vinden er wijzigingen en verfraaiingen plaats.

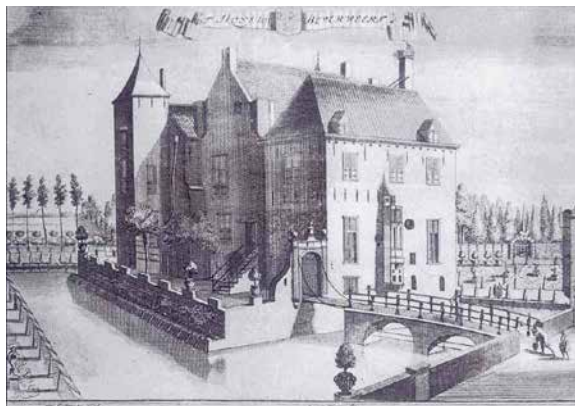
Kasteel Beverweerd is van een eenvoudige woontoren uitgegroeid tot een onregelmatig kasteel met twee weststorens en een dubbele omgrachting. Het kasteelterrein is via een brug verbonden met de voorburch waarop naast een poortgebouw diverse bijgebouwen liggen. Het kasteel is in 1536 als ridderhofstad erkend.⁵

De oudste afbeeldingen van kasteel Beverweerd

De oudste afbeeldingen waarop kasteel Beverweerd herkenbaar en natuurgetrouw is weergegeven dateren uit de zeventiende en achttiende eeuw. Zij geven een goed beeld van de ontwikkeling van het kasteel sinds de middeleeuwen. Van de vroegste periode zijn echter geen afbeeldingen bekend.

Twee tekeningen van Roelant Roghman uit 1646-1647 tonen kasteel Beverweerd respectievelijk vanuit het noordoosten en vanuit het zuidwesten. De noord- en oostgevel staan in het water. Voor de west- en zuidgevel ligt een kleine kade met daarop aan de zuidzijde een schildmuur met kantelen. De noordvleugel bestaat uit twee delen. Het linker (oostelijke) deel is het vermoedelijk in de veertiende eeuw gebouwde torenachtige volume met een weergang en kantelen; het rechterdeel dateert uit de vijftiende eeuw en vormt de verbinding met de noordwesttoren, die in aanleg uit de tweede helft van de dertiende eeuw dateert. Beide weststorens zijn vrijwel zonder vensters uitgevoerd; de zuidwestelijke toren heeft geen dak. Het middendeel, de oorspronkelijke woontoren is inmiddels verhoogd, en is uitgevoerd met een zadeldak en arkeltorentjes⁶ aan de zuidzijde. De oostvleugel uit de eerste helft van de zestiende eeuw bestaat nog uit een laag deel met erker en in het verlengde een muur met poort. De vensters zijn verschillend van formaat en onregelmatig over de gevels verdeeld. De grotere vensters zijn voorzien van kruiskozijnen. Het omgrachte kasteelterrein is via een eenvoudige houten brug verbonden met de eveneens omgrachte voorburch waarop bebouwing staat, waaronder een poortgebouw.

De tekening van Casper Specht uit 1698 laat Beverweerd zien vanuit het zuidoosten. De oostvleugel is verlengd en opgehoogd. De noord- en oostvleugel zijn beide overdekt met

4 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het zuidoosten. Tekening Casper Specht, 1698. (RCE 53.653)

een doorlopend zadeldak van gelijke hoogte. De zuidwesttoren is weer voorzien van een dak en grote ramen. De hoofdingang met steektrap aan de zuidzijde is uit het midden van de woontoren geplaatst. De woontoren is maar twee traveeën breed. Het is de vraag of het correct is weergegeven. Er is inmiddels een gemetselde brug tussen het kasteel en de

voorburcht aangelegd.

Van de hand van Jan de Beijer bestaan meerdere tekeningen van Beverweerd, waaronder ook ingekleurde versies. Deze tekeningen respectievelijk vanuit het zuidwesten, noordoosten en oosten, dateren uit 1745. Naar voorbeeld hiervan heeft Hendrik Spilman een reeks prenten gemaakt. Op de tekeningen is te zien dat de voorgevel van de woontoren (zuidzijde) twee vensters bevat en op bel-etage de ingangspartij in het midden is geplaatst. Aan de noordzijde van het kasteel is een kade met aanlegsteiger gekomen. De erker aan de oostzijde is nog altijd aanwezig. Het kasteel is inmiddels voorzien van moderne schuifvensters in plaats van de oude vensters met kruiskozijnen. De vensters zijn gelijkmatig (en op gelijke hoogte) over de gevels verdeeld. De noord- en oostvleugel zijn op gelijke hoogte getrokken en met een omlopend zadeldak overkapt. De ommuurde

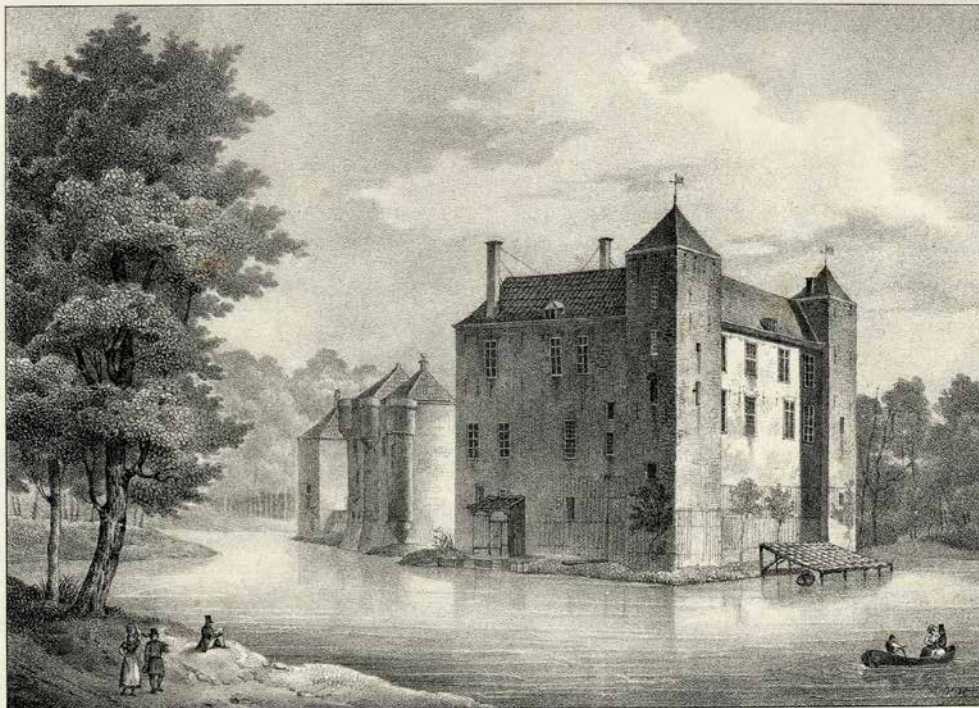
5 Beverweerd gezien vanuit het zuiden. Tekening Jan de Beijer, 1745. (RCE 17.370/TH-27, verzameling Rijksbureau)

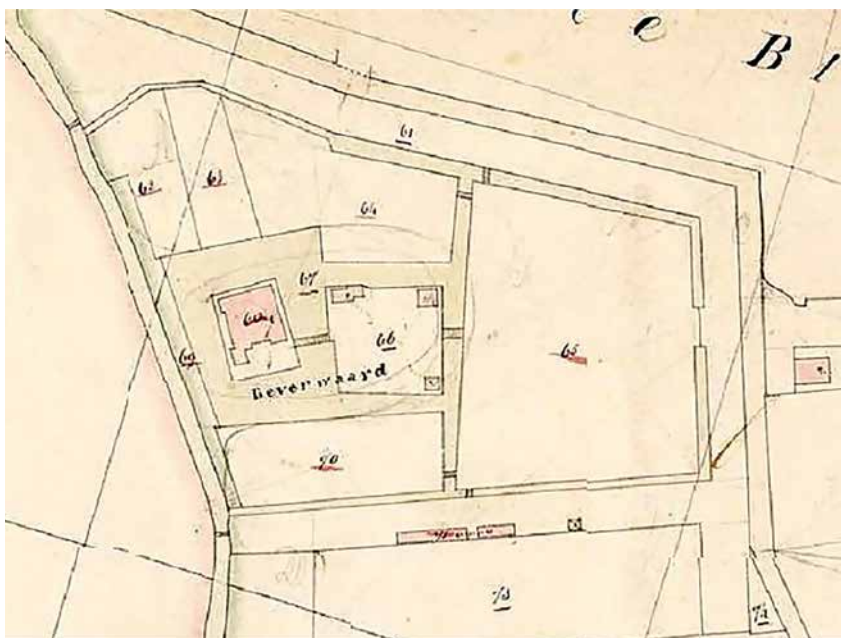

6 Kasteel Beverweerd en voorburcht gezien vanuit het noordoosten. Tekening Jan de Beijer, 1745. (RCE 303.732/TH-28). Onder: 7 Kasteel Beverweerd en voorburcht gezien vanuit het oosten. Tekening Jan de Beijer, 1745. (RCE 303.733/TH-26)

Château de Beverwaard,
à M^{te} le Baron Van Heeckeren.

8 Kasteel Beverwaard en voorburcht gezien vanuit het noordwesten, Tekening circa 1830, gesigneerd 'v. H.' (HUA 201102)

9 Kadastrale minuutplan van 1821 met de oude situatie van het kasteel met voorburcht en een rechthoekige dubbele omgrachting vóór de grote verbouwing in 1836. (RCE)

voorburcht is via een gemetselde boogbrug en een ophaalbrugdeel met het oostelijke voorterein verbonden. In de gebouwen op voorburcht is inmiddels een aantal grote gevelopeningen (poorten) dichtgezet. Aanvankelijk was er een toegang tot de voorburch vanaf de noordzijde. Een nieuwe ingang aan de oostzijde is met de aanleg van De Laan, eind zeventiende eeuw ten tijde van Maurits Lodewijk van Nassau tot stand gekomen. (Zie parkaanleg). Een prent gesigeneerd 'v. H.' uit omstreeks 1830 toont kasteel Beverweerd gezien vanuit het noordwesten kort voor de grote verbouwing die in 1836 zal plaatsvinden. De torens zijn voorzien van lagere eenvoudige tentdaken dan bij eerdere afbeeldingen te zien zijn. Mogelijk is dit het gevolg van herstelwerkzaamheden (tijdelijke overkapping). Een deel van de schuifvensters in de noord- en westgevel is inmiddels gewijzigd in vensters met modernere empireramen (8-ruits).

Van kasteel tot buitenhuis

1836

In 1831 erfde Jacob Carel Johan baron van Heeckeren van Enghuizen (1785-1862), gehuwd met de gefortuneerde Elise Hope Williams (1794-1860) Beverweerd na het overlijden van zijn vader Evert Frederik. Het echtpaar woonde op Enghuizen en Sonsbeek bij Arnhem en gebruikte kasteel Beverweerd als buitenverblijf. Het kasteel lieten zij in 1836 verbouwen en aanpassen aan de nieuwe tijd. Het jaartal 1836 staat op de koperen waterreservoirs van de hemelwaterafvoer en op de gevelsteen boven de ingang vermeld.

Van de verbouwing zijn zoals gezegd geen tekeningen bekend en wie de architect is geweest is onzeker. In de literatuur wordt algemeen aangenomen dat de Utrechtse architect Christiaan Kramm (1797-1875) verantwoordelijk is geweest voor het ontwerp en verbouwing in de eerste fase (1836).⁷

Het kasteel werd omgevormd tot een neogotisch 'castelled house' met regelmatige gevel- en vensterindeling en gepleisterde gevels. In de bakstenen gevels zijn groeven gehakt waardoor na het pleisteren de indruk van een gevel opgebouwd uit natuursteenblokken werd gewekt. Aan de westzijde (front aan de rivier) werd tussen de beide torens op de bel-etage een balkon geplaatst, en de erker aan de oostzijde verwijderd. De steile toegangstrap aan de

zuidzijde werd gewijzigd in de huidige bordes-trap met gebogen trapvluchten. De pleisterlaag diende ook om alle bouwsporen aan het zicht te onttrekken.

De eerst bekende afbeelding waarop de resultaten van deze verbouwing zichtbaar zijn dateert uit 1837. Op deze ingekleurde tekening (aquarel) is het gepleisterde kasteel te zien met regelmatig over de gevels verdeelde grote vensters en kantelen langs de dakranden. De torens die op nagenoeg gelijke hoogte zijn gebracht en voorzien van hoge spitsen, worden omringd met kantelen en daaronder een rondboogfries. Opvallend zijn de rode vensteromlijstingen en de rode horizontale banden.⁸ Ook het balkon aan de westzijde heeft een rode balustrade. Het balkon is evenwel anders vormgegeven dan het thans nog aanwezige gietijzeren balkon. Het wordt ondersteund door een boog als van een brug in plaats van de huidige kolommen. De thans nog aanwezige kleine balkons bij de torens ontbreken nog evenals verschillende gepleisterde ornamenten bij de torens.

1869

Hoe het kasteel er rond het midden van de negentiende eeuw heeft uitgezien, is te zien op een prent uit 1869 van P.J. Lutgers (1808-1874). Het grote balkon aan de westzijde wordt ondersteund door kolommen zoals thans nog aanwezig en bij beide torens zijn op de bel-etage kleine balkons op beverconsole's aangebracht. De spitsboogvensters bovenin zijn voorzien van gepleisterde ornamenten. Deze toegevoegde ornamenten vertonen een duidelijke overeenkomst met die bij het koetshuis van Beverweerd dat waarschijnlijk rond het midden van de negentiende eeuw is gebouwd. Bij de bouw hiervan zou de architect L.H. Ebersson (1822-1889) betrokken zijn geweest. (Zie koetshuis) Opvallend op de prent is dat de banden en vensteromlijstingen hetzelfde als de gevels zijn weergegeven (en niet donkerder ofwel rood). De banden en vensteromlijstingen zijn kennelijk inmiddels gepleisterd in overeenstemming met de rest van de gevelafwerking.

Na de verbouwing heeft het kasteel een nagenoeg rechthoekige plattegrond gekregen met aan de Kromme Rijnzijde twee uitspringende hoektorens. Het bestaat uit een souterrain, twee verdiepingen en een zolderetage onder zadelen schilddaken met dakpannen als bedekking. De torens hebben een derde verdieping en zijn voorzien van een met leien gedekt tentdak.

10 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het noordwesten. Tekening (pen in grijs, penseel in kleur), anoniem 1837. (HUA 201104, Atlas Coenen van 's Gravesloot)

Het gehele gebouw vertoont een horizontale geleding gemarkeerd door profiellijsten, corresponderend met de verschillende etages. Iedere etage heeft een eigen raamvorm. In het souterrain zien we dubbele draaivensters met diefijzers of roosterhekken. Op de verdieping zijn zogenaamde fenêtres à terre geplaatst voorzien van bovenlichten met een vierpasmotief. Aan de rivierzijde verschaffen zij toegang tot een groot balkon met een gietijzeren balustrade en een kleiner balkon gedragen door zandstenen consoles in de vorm van een bever bij de beide hoektorens. Aan de overig zijden zijn de vensters voorzien van een laag smeedijzeren hekwerk of Frans balkon. De tweede verdieping bevat eveneens fenêtres à terre maar hier zonder bovenlicht. Op de derde verdieping van de torens zijn spitsboogvormige vensters geplaatst. Alle vensters hebben een gepleisterde omlijsting. De beide torens zijn daarnaast versierd met een gepleisterd rondboogfries en cirkelvormige ornamenten. In deze periode is de voorburcht met bebouwing afgebroken en is een landschappelijk park rond het kasteel aangelegd. (Zie parkaanleg)

Van buitenhuis tot woonhuis

Beverweerd wordt sinds de verbouwing in de negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw hoofdzakelijk gebruikt als buitenverblijf. Historische foto's van begin twintigste eeuw laten zien dat de vensters in het gepleisterde kasteel aan de buitenzijde persiennes hebben gekregen om de warmte van de zon buiten te houden. Binnen waren er van oudsher paneelluiken. Deze hielden de kou buiten, maar zorgden er ook voor dat het kasteel gedurende de wintermaanden kon worden afgesloten. De kleindochter van Hendrik van Heeckeren, Marguerite Christine erft het kasteel in 1908 en brengt het door haar huwelijk met Zeyger graaf van Rechteren Limpurg in diens familie. Hun dochter Lutgardis huwde Constantin Friedrich graaf zu Castell-Castell. Zij bewoont als laatste kasteelvrouw samen met haar beide dochters van 1939 tot 1951 het kasteel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vinden onderduikers op de zolder van het kasteel een schuilplek. In de vertrekken op de bel-etage zijn nadat het kasteel is gevorderd Duitse officieren ingekwartierd.⁹ Na de oorlog besluit Lutgardis vanuit

het weinig gerieflijke kasteel te verhuizen naar het koetshuis, dat zij laat verbouwen door H.E. van Amerongen en W. v.d. Horst, architecten uit Driebergen-Rijsenburg. Uiteindelijk heeft zij kasteel Beverweerd met koetshuis en omringend park in 1958 verkocht aan de Stichting Quackerscholen Nederland en is zij naar Wijk bij Duurstede verhuisd. De laatste jaren van haar leven woonde zij in Werkhoven in de boerderij Hoevelaar aan de Herenstraat. Bij de verbouwing in de negentiende eeuw is behalve het exterieur ook het interieur van het kasteel gewijzigd, zowel in indeling als in afwerking. Ook later zijn er aanpassingen gedaan vanwege nieuwe eisen van comfort zoals badkamers, extra stookplaatsen en stilistische modernisering. Wie de architect is geweest en verantwoordelijk is voor de wijzigingen in het interieur is onbekend. Aan te nemen valt dat Kramm en Ebersson, die verantwoordelijk zijn voor de wijzigingen aan het exterieur, ook een stem hebben gehad in de aanpassingen van het interieur. Een rijke afwerking was van oudsher met name op de bel-etage te vinden. Verschillende parketvloeren en stucwerkplafonds getuigen hier nog van. Ook de eikenhouten trap naar de eerste verdieping uit die tijd is behouden.

Inrichting tot school in 1958

Bij inrichting tot school met internaat in 1958 is veel dat aan de familie behoorde verwijderd

en naar familie overgebracht of in de collectie van het Centraal Museum opgenomen, zoals antieke behangsels en een aantal tuinbeelden. De tuinbeelden hebben nog enkele decennia in het bos bij Oud-Amelisweerd gestaan. De zogeheten Beeldenlaan herinnert hier nog aan. In het kasteel worden leslokalen ingericht en op de zolder komen kamers voor personeel en hobbyruimten. Hiertoe zijn houten scheidingswanden geplaatst en verlaagde plafonds en lambriseringen aangebracht. Ook komt er een nieuwe trap van de eerste verdieping naar de zolder. Bergruimten in het souterrain worden tot eetzaal verbouwd. De kleine vensters in de westgevel worden daarbij uitbroken tot tweelichts ramen. De verbouwing van het interieur van het kasteel ten behoeve van de Quakerschool is uitgevoerd naar ontwerp van architect D. Spanjersberg en getekend door W. Holtslag uit Ede.¹⁰

Het koetshuis is als meisjespaviljoen ingericht. Al snel verrijzen op het terrein een gymnastiekzaal, jongenspaviljoen, een dubbele woning en een ziekenzaal ontworpen in sobere wederopbouw vormtotaal door F.C. ten Houte de Lange, architect uit Zeist. In 1991 is het jongenspaviljoen afgebroken en vervangen door een nieuw gebouw naar een post modernistisch ontwerp (teruggrijpen op classicistische vormen) van Peter Geuzebroek. In 1997 houdt de school op te bestaan.

11 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het noordwesten, prent naar tekening van P.J. Lutgers 1869. (HUA 201103, Gezichten in de omstreken van Utrecht)

Afwerking en kleur exterieur

Het negentiende-eeuwse pleisterwerk dat alle eerdere bouwsporen verhulde, was in een dikke laag aangebracht met imitatievoegen als waren het blokken natuursteen met op souterrainniveau rustica¹¹ hoekblokken als accenten. Dit pleisterwerk laat in de loop van de tijd los. De ontpleistering van de gevels begint in 1934 met de zuidgevel, na 1958 volgen de west- en oostgevel. Alleen de noordgevel behoudt de negentiende-eeuwse pleisterlaag, inclusief een aantal geschilderde schijnvensters. De in trompe l'oeil geschilderde schijnvensters zijn van een hoge kwaliteit. Het is uniek materiaal dat een belangrijke bron zou blijken te zijn voor de oorspronkelijke kleurafwerking van het kasteel rond het midden van de negentiende eeuw. Het metselwerk dat na de ontpleistering in zicht is gekomen, vertoont vele herstellingen en bouwsporen van oudere situaties. Daarnaast zijn er horizontale groeven in het metselwerk zichtbaar die door Kramm waren ingehakt om in de pleisterlaag natuurstenen blokken te suggereren. De banden en raamomlijstingen, die van een rood keramisch materiaal zijn, blijven gepleisterd net als de kantelen rond de torens

en langs het dak.

Ook de kleurstelling van het houtwerk en van de ijzeren balkonhekken verandert in de loop van de tijd. Bij verschillende schilderbeurten is het houtwerk van de vensters en de luiken ontdaan van oude verflagen. De smeedijzeren vensterhekken en gietijzeren balkonhekken zijn meerdere malen overgeschilderd. De historische verflagen zijn hierop wel bewaard gebleven. Tot aan de restauratie die in 2007 zou aanvangen, is kasteel Beverweerd een bakstenen gebouw met roomwit geschilderde vensters en balkonhekken.

Restauratie exterieur 2007-2009

Nadat de school Beverweerd heeft verlaten, wordt het kasteel na een periode van leegstand en verval verhuurd aan kunstenaar Geert Jan Jansen, die er zijn atelier en expositieruimte inricht.

Met de aankoop van het kasteel met koetshuis en omringend park in 2006 door de Stichting Philadelphia Vegetarisch Centrum, breekt een nieuw hoofdstuk aan in de geschiedenis van Beverweerd. Deze stichting wil het kasteel in oude luister restaureren. In plaats van de schoolgebouwen moeten er appartementen

12 Kasteel Beverweerd in gepleisterde toestand gezien vanuit het westen, prentbriefkaart vóór 1913. (part. coll.)

13 Kasteel Beverweerd gezien vanuit het zuidwesten, kort voor de restauratie in 2007. Het negentiende-eeuwse pleisterwerk is verdwenen met uitzondering van horizontale banden, vensteromlijstingen en daklijst met kantelen. Het houtwerk van de vensters en de smeedijzeren balkons zijn roomwit geschilderd. (foto 2007)

komen en een ondergrondse parkeerruimte. Het kasteel zelf moet als gemeenschapsruimte gaan fungeren. De restauratie van het exterieur vindt plaats in de jaren 2007-2009. Ook worden enkele onderdelen in het interieur aangepakt.

Financiële problemen hebben ertoe geleid dat de verdere restauratie in 2009 van het kasteel en het koetshuis niet ten uitvoer is gekomen en ook de plannen voor nieuwbouw in de ijskast zijn verdwenen.

Onder: 14 Ontlastingsboog in het metselwerk van een oudere vensteropening. (foto 2007). Rechtsonder: 15 Ontpleisterde vensteromlijsting van rood keramisch materiaal uit 1836; de nadien ingehakte putjes dienden om het pleister te laten hechten. (foto 2007)

16 Gepleisterde noordgevel met in de eerste travee links naast de toren op souterrainniveau, bel-etage en eerste verdieping een vensterpartij waarvan het linkerdeel als schijnvenster in trompe l'oeil op het pleisterwerk is geschilderd inclusief het opgenomen glasgordijn en balkonhek, en het rechterdeel een echt venster is. (foto 1958, RCE 52.607)

Bronnen

Bij de restauratie van het exterieur zal worden teruggegaan naar de midden negentiende-eeuwse situatie met gepleisterde gevels. Het houtwerk en het giet- en smeedijzer moeten eveneens de kleuren uit die periode terugkrijgen. Belangrijkste vraag bij aanvang is welke bronnen zijn er om de benodigde informatie over de oorspronkelijke kleurstelling te kunnen achterhalen. Belangrijk zijn enerzijds de twee genoemde historische afbeeldingen uit 1837 en 1869 en anderzijds het kleuronderzoek van het kasteel zelf. Hierbij zijn het pleisterwerk dat op de noordgevel bewaard is, in het bijzonder de geschilderde schijnvensters, en de verflagen die op de balkons en hekwerken van de vensters zijn aangetroffen onderzocht.

Historische afbeeldingen

Op de ongesigneerde ingekleurde tekening uit 1837 (afb. 10) is het kasteel te zien vanuit het noordwesten. Het is geportretteerd in de

eerste kleurfase met lichte gevels en donkerrode banden en vensteromlijstingen. Uit onderzoek is gebleken dat het rode materiaal van de banden en vensteromlijstingen geen natuursteen (Bentheimer zandsteen) is maar een keramisch product.

Op de tekening van de hand van Lutgers uit 1869 (afb. 11), waarop het kasteel te zien is vanuit dezelfde hoek, is het kasteel afgebeeld in de tweede afwerkingsfase met gepleisterde vensteromlijstingen, die niet langer donkerder (rood) weergegeven zijn dan de gepleisterde gevels, en met decoratief pleisterwerk bij de spitsboogvensters bovenin de torens, alsmede decoratieve raam- en balkonhekken, en aan de westzijde kleine balkons op de bel-etage van de beide torens en een groot balkon gedragen door kolommen. Belangrijk zijn vensters in de noordgevel. Zij tonen gedrapeerde glasgordijnen zoals die thans nog te zien zijn bij de geschilderde schijnvensters.

Links: 17 Venster op de eerste verdieping, waarbij het linkerdeel in trompe l'oeil op het pleisterwerk is geschilderd en het rechterdeel een echt vensters is. Het lage Franse balkonhek heeft een neogotische detaillering. (foto 2007).
 Rechts: 18 Detail van het in trompe l'oeil op het pleisterwerk geschilderde vensterdeel op de verdieping. Het rode raampaneel met neogotische indeling is zichtbaar, evenals het zachtgeel gekleurde Franse balkonhek. Daarbij zijn om de diepte aan te geven ook schaduwen geschilderd. Het Franse balkonhek voor het werkelijke venster rechts is op het moment van deze foto gedemonteerd. Het raam erachter heeft dezelfde indeling als het hekwerk. (foto 2007)

Kleuronderzoek gevels

Uit het kleuronderzoek en vooral van de op het pleisterwerk geschilderde schijnvensters is gebleken dat het raamhout oorspronkelijk

ossenbloed rood geschilderd is geweest en de vensterhekjes zachtgeel. Het geblokte pleisterwerk van de gevels zal oorspronkelijk in een iets gelig grijze tint uitgevoerd zijn geweest. Of het gebruikte portlandcement gesausd was in die kleur of een toeslag is gebruikt is moeilijk meer vast te stellen. Het resterende pleisterwerk op de noordgevel was in de loop van de tijd sterk vervuild. Uiteindelijk is al het pleisterwerk verwijderd waardoor rondom sporen van oude vensteropeningen (van voor 1836) zichtbaar zijn geworden.

Met uitzondering van de zuidgevel met de hoofdingang, die nog tot de dertiende-eeuwse woontoren behoort zijn bij de restauratie alle gevels opnieuw gepleisterd, evenals de horizontale banden en vensteromlijstingen. Het pleisterwerk van de gevels is uitgevoerd in een lichte iets beige gele kleur. De banden, hoekaccenten en omlijstingen als ook de versieringen op de torens hebben een iets grijzere tint gekregen. Het raamhout inclusief de glaslaten zijn geverfd in een ossenbloed rode kleur, en de smeedijzeren vensterhekken en Franse balkonhekjes in een zachtgeel kleur.

19 Gedeelte van de noordgevel na de restauratie inclusief de schijnvensters in trompe l'oeil. (foto 2009)

20 Zuidgevel van kasteel Beverweerd met de hoofdingang. Het niet gepleisterde gedeelte behoort tot de gevel van de middeleeuwse woontoren. De blinde spitsboognis met het uurwerk bevatte tot 1958 de wapens van Van Zuylen, Nassau en Van Heeckeren. (foto 2013)

Kleuronderzoek balkons

Het kleuronderzoek van het grote balkonhek en de hekken van de kleine balkons op beverconsoles leverde een interessant kleurbeeld op. Het balkon van het grote balkon, inclusief de consoles en kolommen van de draagconstructie zijn oorspronkelijk ossenbloed rood van kleur geweest. De kleine balkonhekjes waren donkergroen van kleur met vergulde strikken en wapenschilden in heraldische kleuren; te weten het wapen van Beverweerd (Zweder van Zuylen) met drie witte of zilveren zuiltjes op blauw schild; het wapen van Nassau met vergulde leeuw en blokjes op blauw schild; het wapen van Van Heeckeren met een rood kruis op verguld schild. Opmerkelijk is dat de kleuren (oker)geel, groen en donkerrood ook terugkomen in de luiken en verdere kleurstelling van de boerderijen die bij Beverweerd behoren dan wel behoord hebben. De kleuren van het kasteel vertellen ook een stukje geschiedenis.

Interieur kasteel

Zoals reeds opgemerkt zijn bij de vele verbouwingen en uitbreidingen die het kasteel heeft ondergaan ook in het interieur wijzigingen in de indeling en afwerking tot stand gekomen. De indeling (structuur) zoals we die thans nog aantreffen is aan de hand van de hieronder afgebeelde faseringsplattegronden van het souterrain en bel-etage te duiden. Dragende muren, houten balklagen en delen van de kapconstructie behoren tot bouwfasen van voor de grote verbouwing in 1836. Hierbij dient opgemerkt te worden dat vooral in de kap sprake is van grootschalig hergebruik. Dat wil zeggen dat oudere spanten op andere plaatsen in de kapconstructie of in nieuwe daken zijn toegepast.

Souterrain

Het souterrain bevat van oudsher de keuken met een grote schouw en diverse voorraadruimten. Daarnaast is er aan de westzijde een groot

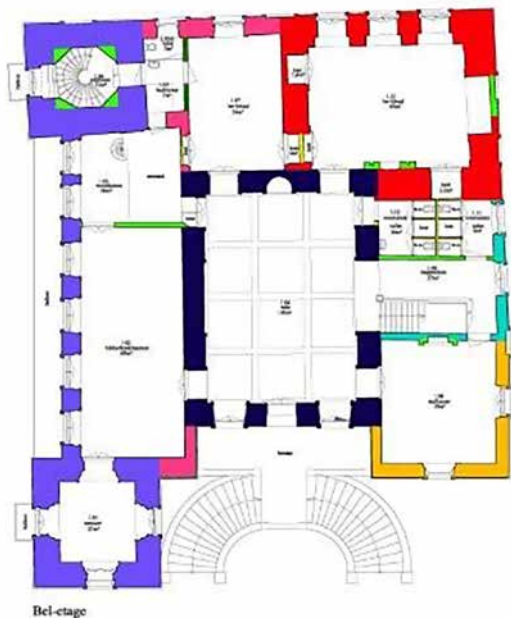
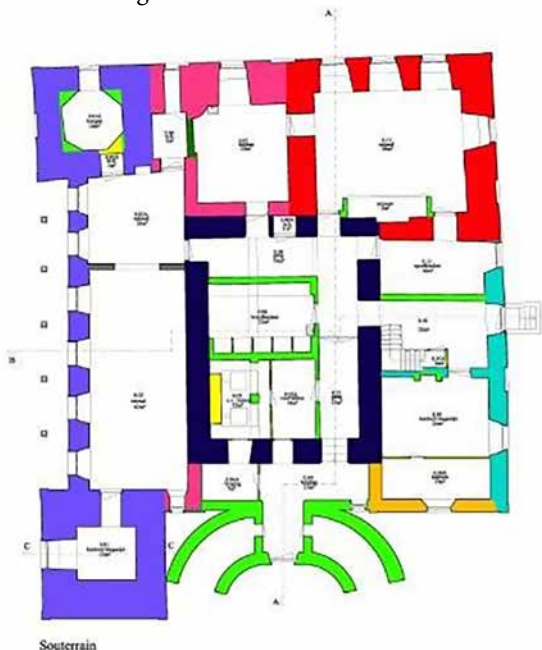

Links: 21 Een van de kleine balkons op beverconsoles. Het neogotische hekwerk bevat de wapenschilden van Van Zuylen, Nassau en Van Heeckeren geschilderd in heraldische kleuren. De wapenschilden hangen aan vergulde linten met strikken. (foto 2009). Rechts: 22 Gedeelte van de westgevel met het ossenbloed rood geschilderde grote balkon en het donkergroen geschilderde kleine balkon bij de toren; beide met in heraldische kleuren geschilderde wapenschilden. (foto 2009)

vertrek dat verdeeld is geweest in drie kleinere (berg) ruimten aan een gang. Deze ruimte is in de tijd van de school voorzien van grotere vensters en als eetzaal in gebruik genomen. Het souterrain heeft een eigen toegang en een negentiende-eeuwse hardstenen trap leidt naar de bel-etage.

Bel-etage

De indeling op de bel-etage is in grote lijnen gebaseerd op de ontwikkeling van het kasteel in de voorafgaande periode. Zo is er de centrale hal, de voormalige woontoren, met aan de westzijde een grote en kleine zaal geflankeerd door torens waarbij die aan de zuidwestzijde

LEGENDA

 Midden 13de eeuw	 15de eeuw	 vierde kwart 17de eeuw
 Tweede helft 13de eeuw	 16de eeuw	 18de eeuw
 14de eeuw	 16de-17de eeuw	 1958 en later
		 1836

23 Faseringsplattegrond souterrain en bel-etage + legenda. (2007, Van Hoogevest, bewerkt BBA)

24 Interieur van de voormalige keuken aan de noordoost-zijde van het kasteel met grote keukenschouw. Vloer- en plafondafwerking zijn uit 1958. (foto 2007)

een vertrek per etage bevat. De noordwestelijke toren bevat sinds de verbouwing in 1836 een spiltrap oorspronkelijk doorgaand vanaf het souterrain tot de zolder. Mogelijk is de trap later een keer vernieuwd. De huidige eikenhouten spiltrap is voorzien van veelhoekige gietijzeren trapspijlen met ornament en een geprofileerde eikenhouten trapeleuning. In 1958 bij de aanleg van een hoogspanningsruimte is het onderste gedeelte naar het souterrain afgezaagd en is er een betonnen vloer gelegd. Mogelijk heeft de noordwestelijke toren ook voor de negentiende eeuw de functie van diensttrappenhuis. De huidige monumentale trap van de bel-etage naar de verdieping en de hardstenen trap naar het souterrain bevinden zich in de oostelijke vleugel die in twee fasen in de zestiende en zeventiende eeuw tot stand is gekomen. Of er in de zeventiende eeuw, toen het kasteel gemoderniseerd werd (onder andere schuiframen) en een meer comfortabele inrichting kreeg, er al trappen op deze plek waren is onbekend. De vijfzijdige erker die zich aan die zijde bevond zou naar wordt aangenomen bij een huiskapel

op die plek hebben behoord.

De huidige eikenhouten trap naar de verdieping dateert uit de negentiende eeuw, waarbij de gesneden trappaal of eindbaluster ouder is en hergebruikt. Mogelijk is de trap zelf ook hergebruikt. Bij de verbouwing in 1836 zijn elementen uit Enghuizen dat kort daarvoor door de familie Van Heeckeren was verbouwd naar Beverweerd overgebracht.

Het vertrek aan de zuidoostzijde van de hal behoort in aanleg tot de zeventiende-eeuwse uitbreiding van het kasteel. De beide vertrekken aan de noordzijde hebben in aanleg een veertiende en vijftiende-eeuwse oorsprong. In verband met de bewoning door de gravin en haar gezin zijn er in de periode 1939-1951 in het kasteel aanpassingen gedaan, waaronder op de bel-etage een stookplaats met openhaard in de centrale hal en krijgen enkele vertrekken een andere functie.

Thans bevat de bel-etage nog enkele monumentale stucwerkplafonds en stucwerkdecoraties. Deze zijn, evenals een aantal parketvloeren in de negentiende eeuw te dateren, mogelijk omstreeks 1836 maar deels ook in de late negentiende eeuw toen er ook andere aanpassingen zijn gedaan. Uitzonderlijk is de zestiende-eeuwse renaissance beschildering op de

25 Hal aan de oostzijde met negentiende-eeuwse hardstenen trap vanuit het souterrain naar de bel-etage. (foto 2007)

balklaag boven het huidige negentiende-eeuwse stucwerkplafond in het vertrek rechtsachter. Deze schildering is in 1958 aangetroffen toen op de verdieping de vloer open gemaakt werd voor de aanleg van een badkamer.

Na de verkoop van het kasteel in 1958 zijn de behangsels afgenomen en de marmeren schouw uit de grote zaal opgeslagen in het depot van het Centraal Museum in Utrecht. Schilderijen en meubilair zijn naar de familie gegaan. Een aantal historische foto's onder andere uit het familiearchief van de gravin¹² en opnames gemaakt door de rijksdienst voor de monumentenzorg (nu de RCE) geven een mooi beeld hoe interieur van het kasteel er uitgezien heeft in de laatste jaren dat het bewoond werd.

Eerste verdieping

Ook de indeling op de eerste verdieping is in grote lijnen gebaseerd op de ontwikkeling van het kasteel in de voorafgaande periode. Maar deze verdieping heeft enkele wijzigingen ondergaan. Aan de zuidzijde van de centrale hal (de woontoren) bevindt zich een vertrek dat in 1836 zal zijn afgescheiden en dat in 1939 in twee kamers is verdeeld. Deze indeling is weer

ongedaan gemaakt in de tijd van de school. Toen is ook een trap naar de zolderverdieping ingebouwd. Deze is bij de restauratie in 2007 weer verwijderd.

Aan de westzijde van de hal ligt een drietal vertrekken die enfilade met elkaar in verbinding staan. Dat wil zeggen er is een aaneenschakeling van kamers die naast elkaar liggen en waarbij geen gang aanwezig is om toegang tot de kamer te hebben; de deuropeningen van de kamers geven toegang tot de naastliggende kamers en alle deuropeningen liggen in elkaars verlengde. Een dergelijke verbinding kan al voor 1836 tot stand zijn gebracht. In de tijd van de school is er bij het middelste vertrek een portaal afgescheiden met deuren naar de drie vertrekken. De toren aan de zuidwestzijde bevat een vertrek dat rijk versierd is met stucwerk. Aan de noordzijde zijn twee vertrekken te vinden waarbij bij het noordoostelijke een sanitaire ruimte is afgescheiden. Bij de aanleg hiervan zijn de hierboven genoemde beschilde balken aangetroffen. Aan de oostzijde ligt de hoofdtrap en aangrenzend nog een vertrek dat enkel via het vertrek aan de zuidzijde van de hal bereikbaar is.

26 De centrale hal op de bel-etage met voor de gemetselde schouw die tussen 1939 en 1951 is geplaatst gravin Lutgardis en haar beide dochters Renate en Odilia. (foto coll. Reuss)

27 De hal op de bel-etage met links de schouw die zou worden weggebroken. In noordwand in het midden een nis bekrond door schelpmotief met wapen van Nassau. Boven doorgangen spitsboogvelden met in stucwerk wapens van de familie Van Heeckeren, Hope-Williams en Beverweerd (Van Zuylen) uit circa 1836. (foto 1958, RCE, 52.609)

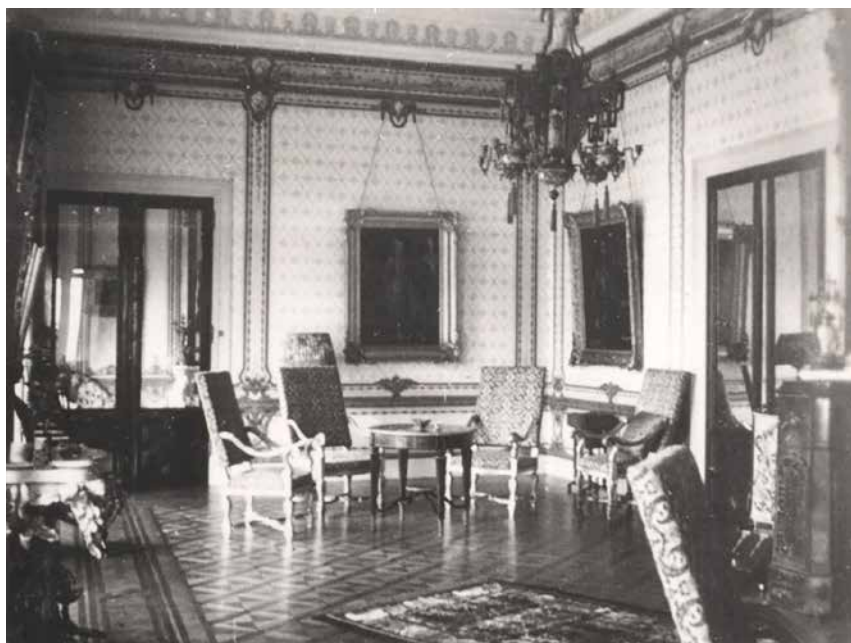

28 De hal op de bel-etage in gebruik als expositieruimte. De deuren zijn in 1958 mintgroen geschilderd. (foto 2007)

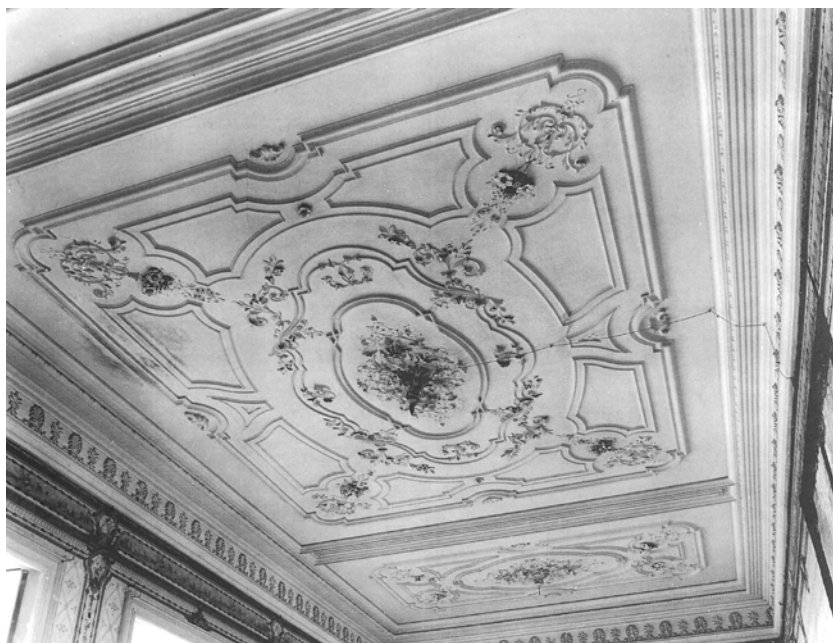
29 Het plafond in de hal op de bel-etage, uitgevoerd in twee fasen: 1836 cassettenplafond met neorenaissance ornamenten, zogeheten culs-de-lampe (laag hangend iets taps toelopen ornament) uit ca 1880. Het net onder het plafond is aangebracht om loszittende onderdelen in afwachting van restauratie op te vangen. (foto 2007)

30 De grote zaal aan de westzijde voorzien van een parketvloer, wandbespanning met papieren behangsels en marmeren schouw. (foto circa 1939, coll. Reuss)

31 De marmeren schouw in de grote zaal. (foto 1958, RCE 52.612)

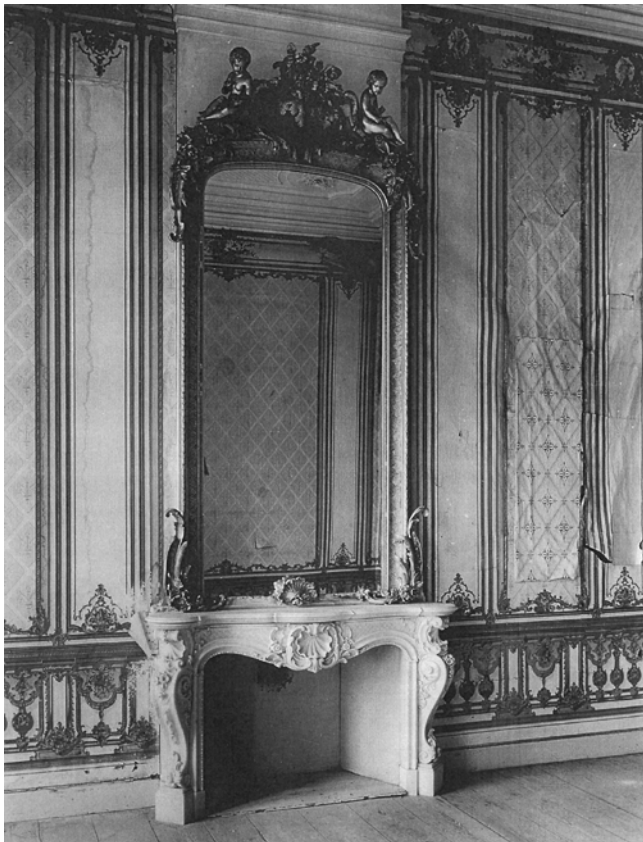
32 Stucwerkplafond in de grote zaal uitgevoerd in twee fasen met een empire rand en daarbinnen velden in een jongere neorococo vormtaal met bloemen en guirlandes. Het plafond is bewaard gebleven.
(foto 1958, RCE 52.613)

33 Parketvloer in de grote zaal in gebruik als expositieruimte. Het centrale medaillon in de parketvloer bevat een gekroond wapen met als wapendragers een adelaar en een leeuw. Het wapen met leeuwen in verschillende kleuren en afmetingen is van de familie Van Nassau-Lalecq.
(foto 2007)

34 Stucwerkplafond van de torenkamer aan de zuidwestzijde. (foto 2007)

Links: **35 De kleine zaal aan de westzijde voorzien van wandbespanning met papieren behangsels en een marmeren schouw.** (foto 1958, RCE 52.611)

Rechtsboven: **36 Het stucwerk plafond in de kleine zaal dateert uit circa 1880. Het behang en de schouw zijn verwijderd. De plaats van de schouw is nog herkenbaar aan een uitspringende kroonlijst in de lijst van het plafond.** (foto 2007)

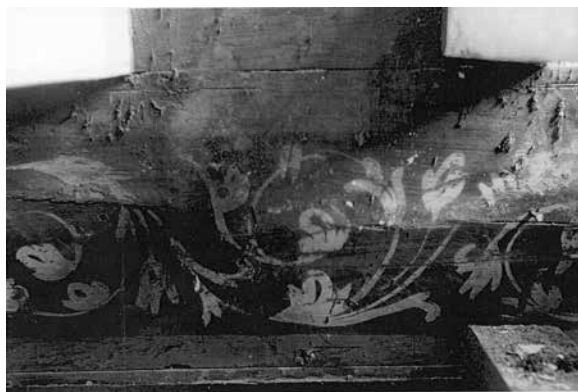
Rechtsonder: **37 De zaal aan de noordoostzijde. De stookplaats, deuren, vensters en betimmering van de diepe vensternissen dateren uit circa 1836. Het rijk versierd stucwerk plafond en deurstukken met jachtaferelen zijn later circa 1875 aangebracht. Begin zeventiende eeuw zou dit de kamer van prins Maurits zijn geweest.** (foto 1958, RCE 52.610)

38 De zaal aan de noordoostzijde met diepe vensternissen; de stoot- of hoekprofielen hebben een kroontje (rood, goud en zwart). (foto 2007)

Links: 39 Moerbalk van balkenplafond met renaissance beschildering uit de zestiende eeuw die zich bevindt boven het huidige stucplafond in de zaal aan de noordoostzijde. (foto 1958, RCE 54.860/ 54.860A)

Rechts: 40 Interieur van het vertrek aan de zuidoostzijde van het kasteel dat in aanleg uit de zeventiende eeuw dateert. Het vertrek bevat een stucwerkplafond uit de late negentiende eeuw met kooflijst met acanthusbladmotief en rijk geornamenteerd middendeel. De spitsboogvormige nis bekleed met marmer in eclectische vormtaal in het midden van de noordwand is bestemd voor een kolomkachel. (foto P. van Gaalen 2007, RCE 533401)

42 Detail van het snijwerk op het wapenschild met drie zuilen, het wapen van Beverweerd/ Van Zuylen, dat later is aangebracht. Opmerkelijk zijn de twee aapjes met spiegel gezeten op een gevleugelde helm. Apen komen in de heraldiek niet voor, maar kennen een zeventiende-eeuwse symboliek (ijdelheid). (foto 2007)

Links: 41 Hoofdttrap van bel-etage naar eerste verdieping. De trap is van eikenhout met een gesneden leuning en gietijzeren spijlen in neorenaissance vormtaal. De gedraaide gesneden trappaal met schilddragende leeuw is aangepast aan de hoogte van de trap en de trapeuning door er een extra voetstuk onder te zetten. In het trappenhuis verder een negentiende-eeuws stucwerkplafond en -wanddecoraties. (foto 2007)

43 De spiltrap in noordwestelijke toren. (foto 2007)

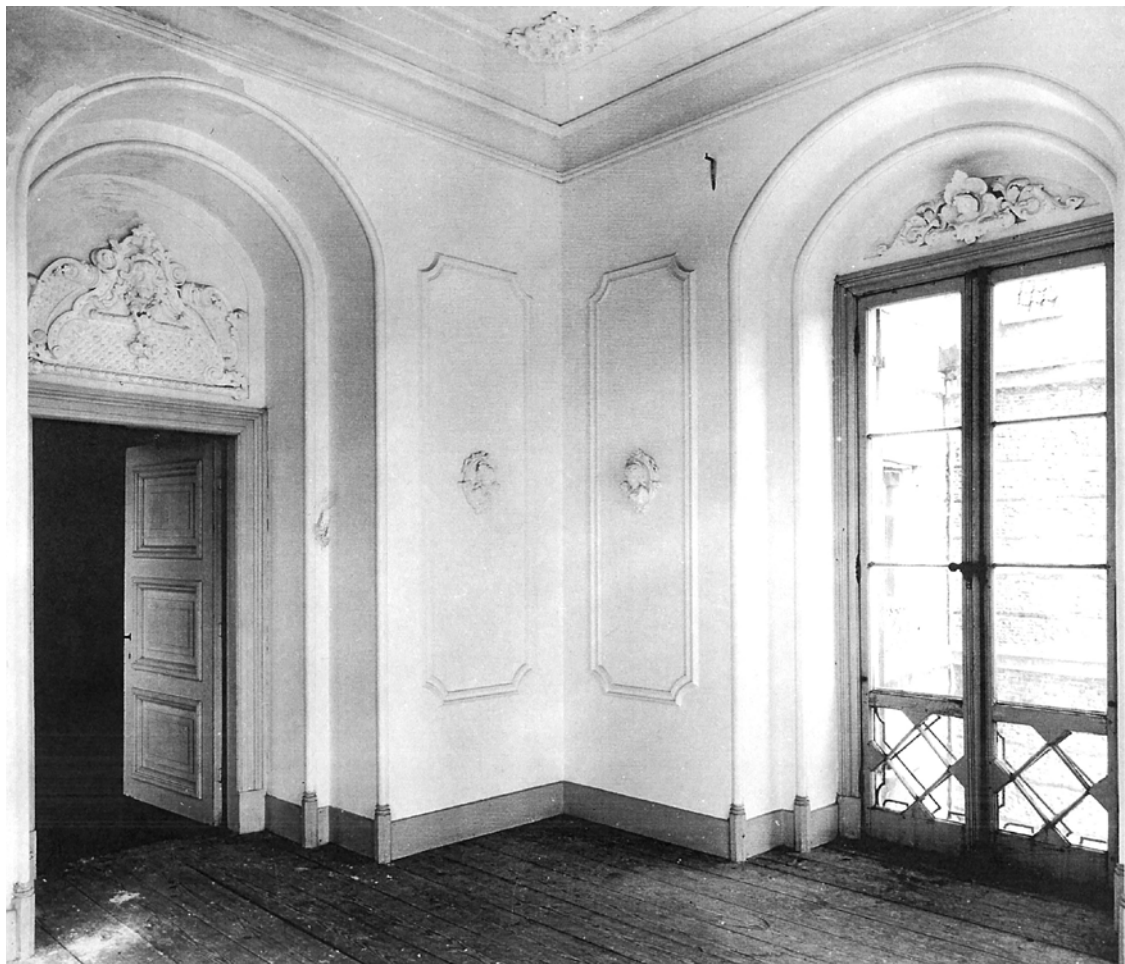

44 De hal op eerste verdieping met de trap naar zolderverdieping aangebracht bij de verbouwing in 1958. Zoldering bestaat uit drie vakken, oorspronkelijk met leg ramen voor lichttoetreding; de balklaag is mogelijk nog middeleeuws. (foto 2007)

45 Interieur van de hal op de verdieping. De trap uit 1958 naar de zolder is verwijderd en de balklaag en de houten vloer hersteld. (foto 2013). Rechts: 46 Enfilade aan de westzijde van het kasteel. De naast elkaar gelegen vertrekken zijn onderling verbonden waarbij de deuren in elkaars verlengde liggen en er geen gang is. (foto 2007)

47 Torenkamer in de zuidwestelijke toren. Het totaalbeeld van het met stucwerk in romantische stijl versierde vertrek dateert uit circa 1850. Boven de doorgang is het thans ontbrekende stucwerk ornament nog te zien. (foto 1958, RCE 53.298)

Zolder

De zolderverdieping is sinds de negentiende eeuw, maar waarschijnlijk ook voor die tijd bereikbaar via de trap in de noordwestelijke toren. De zolder bestaat uit vier vleugels onder omlopende zadeldaken, gelegen rond een klein middendeel dat tot 1958 overdekt is geweest met een schilddak. De zolder dient van oudsher voor opslag en bevatte ongetwijfeld bediendekamers. De beide torens hebben nog een extra verdieping en daarboven een zolder of vliering. Bij de verbouwing in 1958 is er een nieuwe trap vanaf de eerste verdieping naar de zolder gemaakt. Er zijn slaapkamers en werkvertrekken ingericht met dakkapellen met vensters naar het middendeel voor de benodigde daglicht-

toetreding. Het schilddak over het middendeel verdwijnt en wat blijft is een platje. Met de ontmanteling van de slaapkamers en werkvertrekken bij de restauratie van de zolder in 2007-2009 blijkt dat hier en daar delen van het middeleeuwse metselwerk zijn weggehakt om zitbanken onder de vensters in de dakkapellen te creëren. Tot besluit van de restauratie is een glazen dak met ranke rvs spantconstructie geplaatst als overkapping van het platje. Deze overkapping zorgt voor daglicht op de gehele zolderverdieping. Bij de ontmanteling zijn ook de spanten van de kapconstructie goed in het zicht gekomen. De volgorde van de aangetroffen telmerken duidt erop dat spanten verplaatst en hergebruikt zijn.

48 Het zuidoostelijk deel van de zolder in ontmantelde staat met vermoedelijk hergebruikte delen van de oude kapconstructie. Het gepleisterde muurdeel rechts is een restant van de opgehoogde middeleeuwse woontoren. (foto 2007)

49 Het westelijk deel van de zolder was in de schoolperiode ingericht als appartement. Daarbij is een gedeelte van het middeleeuwse muurwerk van de woontoren onder de vensterpartij is weggehakt voor een wandbank. (foto 2007)

50 Dezelfde ruimte nogmaals. Inmiddels zijn de vensters van de dakkapellen en de doorgang naar het platje ook verwijderd. En is een nieuw glazen overkapping met ranke roestvrijstalen spantconstructie geplaatst. (foto 2013)

51 De bovenste torenkamer in de zuidwestelijke toren in ontmantelde staat. Zichtbaar is de versnijding van het metselwerk dat wijst op een verhoging van de toren. Hierboven bevindt zich nog een vliering. (foto 2007)

52 De vliering van de noordwestelijke toren met duivenzolder toegankelijk via een luik. Langs de wand gemetselde rekken met nestvakken. De vlieggaten zijn dichtgezet en aan de buitenzijde niet zichtbaar. (foto 2007)

Koetshuis

Onderdeel van de grote verbouwing in de negentiende eeuw in opdracht van de familie Van Heeckeren is de bouw van een nieuw koetshuis. De oude bijgebouwen op de voorburcht zijn met de herinrichting van het kasteelterrein en de aanleg van het park in landschappelijke stijl verdwenen. Het koetshuis is gebouwd tussen 1847 en 1852 vermoedelijk naar een vereenvoudigd ontwerp van de architect L.H. Eber-son.¹³ Het is een gepleisterd gebouw met een verhoogde middenpartij met gekanteelde toren. De detaillering in neogotische vormtaal zien we ook terug bij de torens van het kasteel. Deze overeenkomst sterkt het vermoeden dat Eber-son bij de tweede fase van de verbouwing van het kasteel betrokken is geweest. Het koetshuis bevatte naast een aantal paardenboxen, een rijtuigstallingen, en opslag, een woning voor de koetsier. De zolder boven de paardenboxen deed dienst als voeropslag. Vermoedelijk via een koker kwam het voer in de ondergelegen ruif terecht. De openingen

53 Negentiende-eeuwse koetshuis van Beverweerd in de tijd dat het door de gravin met haar gezin bewoond wordt. (foto circa 1950, coll. Reuss)

55 Detail bekroning van een torenvenster in het kasteel uit de tweede fase van de negentiende-eeuwse verbouwing. Vanwege de sterke overeenkomst in detaillering wordt aangenomen dat architect Eberson bij de verbouwing van het kasteel en de bouw van het koetshuis betrokken is geweest. (foto 2007)

Links: 54 Detail vensterbekroning van het koetshuis. (foto 2007)

56 Het tot woonvertrek verbouwde koetshuisdeel aan de rechterzijde van het koetshuis; haardpartij vergelijkbaar met het inmiddels verwijderde exemplaar in de hal van het kasteel. (foto 2007)

voor een dergelijke koker zijn in het plafond teruggevonden. Ook de houten afsluitklep in de zoldervloer is behouden.

Kort na de oorlog liet gravin Lutgardis het koetshuis tot woonhuis verbouwen en verhuisde zij vanuit het kasteel naar een meer comfortabele woning. In 1960 is het koetshuis ingericht als meisjespaviljoen van de school. Op de zolder zijn kamers gemaakt met een zachtboard plafond, waardoor een vliering ontstond met een niet te belopen vloer. De kamers en andere voorzieningen zijn bij de restauratie in 2007 weer verwijderd. De grote dakkapellen uit de jaren zestig zijn verwijderd en de oorspronkelijke kleine dakkapellen onder een licht welvend zadeldakje teruggebracht.

Links: 57 Gietijzeren kolom van een paardenbox, een spaarzaam restant van de oorspronkelijke stallen. (foto 2007)

58 De zolder van het koetshuis nadat eind 2007 de ingebouwde kamers zijn verwijderd. De deels geschilderde spantbenen markeren de scheiding tussen de kamers en de vliering. De zogeheten Philibert of schenkelspantconstructie is kenmerkend voor Eberson. (foto 2007)

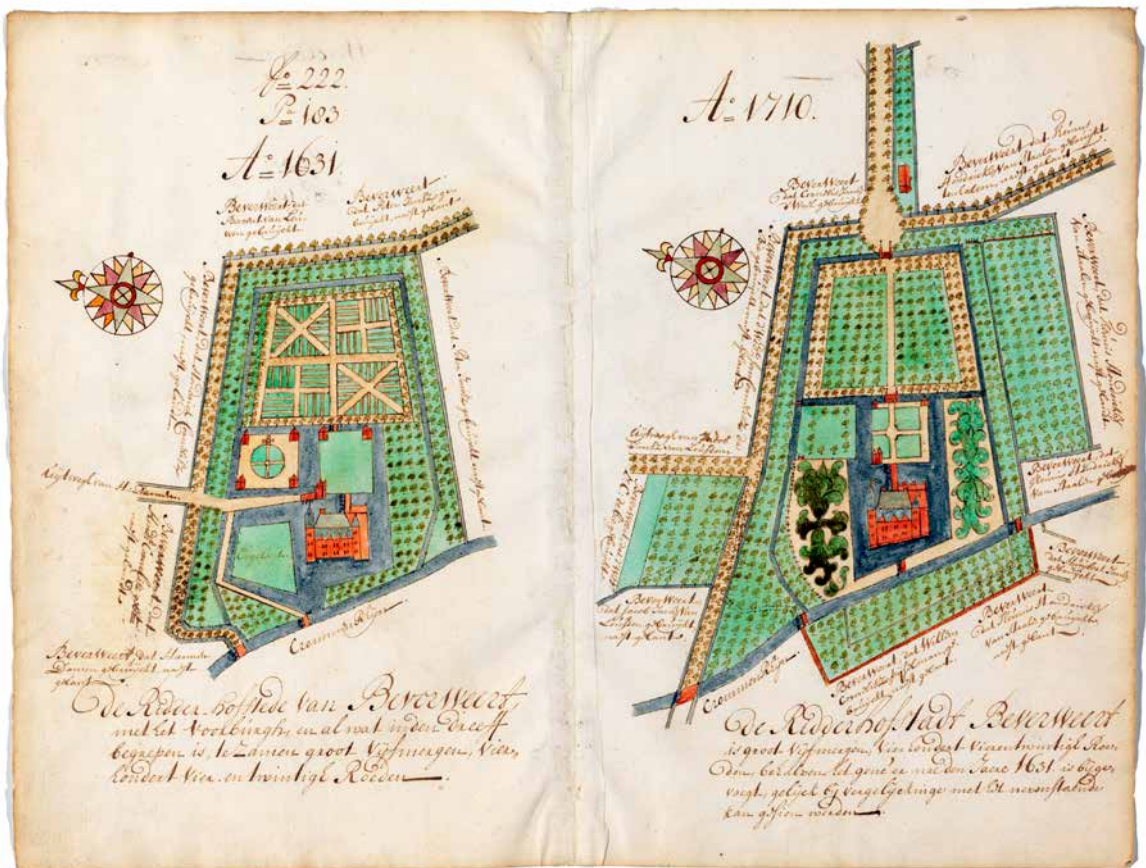
Parkaanleg

Van de situatie van voor de landschappelijke aanleg rond het midden van de negentiende eeuw is bekend dat er eind zeventiende eeuw aan de noordzijde van het kasteel een tuin in formele stijl heeft gelegen. Deze komt voor het eerst voor op een tekening van Caspar Specht uit 1698 en is in 1745 ook door Jan de Beijer vastgelegd. De aanleg van deze tuin zal eind zeventiende eeuw hebben plaatsgevonden, kort nadat de oude toegang vanaf de noordzijde was vervallen en er een nieuwe toegangslaan vanaf de Langbroekerdijk was gerealiseerd. Deze toegangslaan, bekend als De Laan, is aangelegd in opdracht van Maurits Lodewijk van Nassau-LaLecq (1631-1683) heer van Odijk, de Lek (vandaar LaLecq) en Beverweerd of diens zoon Maurits Lodewijk van Nassau-LaLecq (1670-1740). Zodra de toegang met de brug over de

gracht aan de noordzijde naar het poortgebouw op de voorburcht is verdwenen, ontstaat er ruimte voor de aanleg van de formele tuin met een fontein en broderieperken. Dergelijke formele tuinen, zij het veel groter zien we ook bij het Slot Zeist, gebouwd in 1686 in opdracht van Willem Adriaan (1632-1705), broer van Maurits-Lodewijk sr., en Paleis het Loo bij Apeldoorn (start bouw 1684), gebouwd door koning-stadhouder Willem III met wie Maurits Lodewijk ook nauw contact had.

Een deel van deze noordelijke toegangslaan blijft evenwel behouden als zichtlaan en is ook nu nog herkenbaar. Er bevindt zich thans een midden-negentiende-eeuwse gietijzeren schaal als zichtpunt. Ten westen van deze laan bevindt zich het graf van de laatste kasteelvrouw, gravin Lutgardis. Zij overleed in 1989. Ook haar oudste dochter Renate, in 2020 overleden op 89-jarige leeftijd heeft er haar laatste rustplaats

59 Ingekleurde kaarten van Theodorus Backer te Odijk, rentmeester van Beverweert [met een t] waarop de situatie van 1631 (links) vergeleken wordt met de situatie in 1710 (rechts). (HUA, toegangsnummer 69: Het huis Beverweert te Werkhoven, nr. 38)

60 Formele tuinaanleg aan de noordzijde van het kasteel. Tekening Jan de Beyer, 1745. De in de late zeventiende eeuw aangelegde tuin komt reeds voor op de tekening van Caspar Specht uit 1698. (RCE TH-029)

gekregen. Aan De Laan, tegenwoordig nog herkenbaar als zichtlaan, staat het monument voor de op 25 februari 1945 omgekomen Franse vliegenier, Charles Regis Deleuze.¹⁴

De tuinarchitect verantwoordelijk voor de aanleg in landschappelijke stijl rond het midden van de negentiende eeuw is onbekend. Thans is er onderzoek gaande naar mogelijke betrokkenheid van tuinarchitect H. van Lunteren en zijn zoon S.A. van Lunteren. Hendrik van Lunteren (1780-1848) kende Christiaan Kramm vanuit Utrecht. Zijn zoon Samuel Adrianus (1813-1877) volgde onderwijs aan de Bouwkundige School in Utrecht, waarvan Kramm sinds 1828 directeur was. Maar ook J.D. Zocher jr. (1791-1870) is een mogelijkheid. Zocher was architect, stedenbouwkundige, en een zeer productieve tuinarchitect. Evenals Van Lunteren kende Zocher H.J.C.J. van Heeckeren-van Enghuizen. Hij heeft voor de familie Van Heeckeren in Arnhem tuinaanleg verzorgd.

Bruggen en hekken

In het landschappelijke park worden in het midden van de negentiende eeuw twee gietijzeren bruggen over de vergraven slotgracht aangelegd en er komt een smeedijzeren hek bij de hoofdingang aan de oostzijde en een kleiner hek bij de zijingang aan de noordzijde. De grote brug uit 1856 met een dubbele boogdoorgang, vertoont grote overeenkomst met de op de tekening uit 1837 aangegeven (mogelijk nooit uitgevoerde) draagconstructie van het grote balkon aan de westzijde van het kasteel. In de bogen is als sluitsteen een wapenschild met het wapen van de familie Van Heeckeren aangebracht. Een plaquette vermeldt het jaartal 1856 en de ontwerper en uitvoerder, J.M. Traanboer, meester-smid en zijn medewerkers J. van Hees en G. Winters, respectievelijk meester-timmerman en meester-metselaar. Traanboer was afkomstig uit Arnhem en heeft mogelijk voor de familie ook op Enghuizen gewerkt. Oorspronkelijk

61 Luchtfoto kasteel Beverweerd gezien vanuit het zuidwesten met brug aan de zuid- en aan de noordzijde over de vergraven gracht in het landschappelijke park. (foto 1956, copyright aerocarto 44073, coll. Reuss)

stonden op de eindbalusters rood geschilderde gietijzeren griffioenen en aan de uiteinden van de kleine brug gietijzeren vazen op een sokkel. Deze stonden er nog in 1962. De bruggen zijn in 1996 gerestaureerd.¹⁵

Aanleg en beplanting

In de landschappelijke aanleg van het park rond kasteel Beverweerd verandert aanvankelijk weinig. Het kasteel staat vrij op een ovaal eiland

(oorspronkelijk het kasteleiland en de voorburcht) aan de Kromme Rijn. Door parkaanleg en begroeiing aan de oostzijde is het kasteel vanaf de weg nauwelijks zichtbaar. Alleen de zichtlanen vanuit het oosten en het noorden bieden zicht op het kasteel. Ook het negentiende-eeuwse koetshuis is door de begroeiing vanaf de weg aan het zicht onttrokken.

Met de bouw van nieuwe paviljoens voor de school begin jaren zestig en aanleg van een tennisbaan in het zuidoostelijke deel van het park is hier een aanmerkelijk deel van de negentiende-eeuwse bomen en begroeiing gekapt. In de loop van de tijd is de hoek weer begroeid geraakt zoals oorspronkelijk ook het geval was. Dit is te zien op luchtfoto's, waaronder één uit circa 1980. Begin 2022 zijn er bomen in de zuidoostelijke hoek en op diverse andere plekken in het park gekapt. Ook zijn met uitzondering van het kleine toegangshek de hekken rond het park verwijderd.¹⁶

62 Grote brug uit 1856 voorzien van schildhoudende griffioenen (tussen de rozen) op de eindbalusters. (foto circa 1950, coll. Reuss)

63 De grote brug uit 1856 (foto 2007)

64 De kleine brug uit circa 1856 voorzien van siervazen op een pedestal. De brug is donker van kleur. (foto circa 1950, coll. Reuss)

66 Luchtfoto van kasteel Beverweerd en omgeving gezien vanuit het westen. Rechts in de zuidoosthoek van het terrein de schoolgebouwen uit de 1960 en een tennisbaan. Een deel van het bos was daartoe gekapt. (foto circa 1980, HUA X9896-L1001)

65 De kleine brug uit circa 1856. (foto 2007). Onder: 67 De begin 2022 kaal gekapte zuidoosthoek van het kasteelterrein waar in de jaren zestig een tennisbaan lag. Links het gebouw in post modernistische vormtaal van Peter Geuzebroek uit 1991 en daarnaast nog enkele gebouwen uit 1960. (foto voorjaar 2022)

68 Het koetshuis is door het kappen van de bomen direct vanaf de weg (Jachtrustlaan) zichtbaar. Een klein deel van het eenvoudige ijzeren hekwerk is nog blijven staan. (foto voorjaar 2022)

69 Het smeedijzeren toegangshek met gietijzeren ornamenten bij hoofdingang dat begin 2022 is weggehaald wegens restauratie. (foto 2007)

70 Het kleine toegangshek bij de zijingang van het park, dat bij het kappen van bomen en weghalen van hekken begin 2022 is blijven staan. (foto voorjaar 2022)

Vervolg van een nieuw hoofdstuk?

Betekent de verkoop in 2017 van het kasteel met koetshuis en park aan vastgoedondernemer S. van Ettekoven het vervolg van een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van Beverweerd? Een hoofdstuk dat in 2006 is begonnen met plannen voor een nieuwe bestemming en de restauratie van het exterieur van het kasteel. De huidige eigenaar heeft plannen in de maak voor verdere restauratie en ook voor nieuwbouw op het kasteelterrein. In 2020 is een vooroverleg-plan ingediend bij de gemeente, maar er zijn nog geen definitieve en goedgekeurde plannen. De kap van bomen en het verwijderen van de hekken vooruitlopend hierop hebben veel stof

doen opwaaien. Wat zal de toekomst brengen? Vast staat dat kasteel Beverweerd met zijn midden-negentiende-eeuwse landschappelijke parkaanleg, smeedijzeren bruggen en hekwerken, en een koetshuis uit dezelfde periode, voor de toekomst behouden moet blijven. Het kent een lange historie met door de eeuwen heen vele aanpassingen met een telkens veranderend gebruik, en steeds weer nieuwe bewoners en gebruikers. Dit zal ook in toekomst zo zijn. De tijd staat niet stil. Maar om Beverweerd te behouden voor de toekomst en om de geschiedenis afleesbaar te laten blijven, moet dit gebeuren met aandacht en respect voor de waarden van het gebouw en zijn omgeving.

Bronnen en literatuuroverzicht

Gemeente Archief van Bunnik, bouwvergunningen Werkhoven ondergebracht bij Regionaal Archief Zuidoost (RAZU) / voorheen Streekarchief Kromme Rijngebied (SAKR):

- maken woning in koetshuis (inv.nr. 977); verbouwing kasteel (inv.nr. 1095); schoolgebouwen Quakersschool (inv. nrs. 1101, 1104, 1105, 2113); bouw grafkelder (inv. nr. 2079)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, voorheen Rdmz/RACM):

- Beeldbank
- Monumentenregister (redengevende omschrijving historische buitenplaats Beverweert, 21-04-2006).

- Boer - van Hoogevest, C. de en M. van Damme, *Architectuurhistorisch onderzoek landgoed Beverweert Werkhoven*, Amersfoort, 12 februari 2007.
- Ginkel-Meester, S.G. van, *Bunnik, geschiedenis en architectuur*, Bunnik 1989.
- Olde Meierink, B. e.a. (red.), *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, Utrecht 1995.
- Onderzoeksrapporten BBA
Ginkel-Meester, Saskia van en André Viersen, *Kasteel Beverweert: Beverweertseweg 60, Werkhoven: Bouwhistorische opname en waardestelling*, 2007 (twee delen)
- Viersen, A., *Kasteel Beverweert: Beverweertseweg 60, Werkhoven, bouwhisto-*

rische waarneming (tijdens restauratie vloeren), 2009.

- Ginkel-Meester, Saskia van en Ronald Stenvert, *Koetshuis bij kasteel Beverweert, Beverweertseweg 60, Werkhoven, Bouwhistorische opname met waardestelling*, 2007.
- Ginkel-Meester, Saskia van en Elsbeth Geldhof, *Kasteel Beverweert, Beverweertseweg 60, Werkhoven, Kleuronderzoek exterieur*, 2008.
- Ginkel-Meester, Saskia van, *Kasteel Beverweert: Beverweertseweg 60, Werkhoven: Notitie kleuronderzoek grote balkon westzijde kasteel Beverweert*, 2008.

Noten

- 1 Kasteel Beverweert kent twee schrijfwijzen: Beverweert en Beverweerd. In dit artikel wordt Beverweert aangehouden, waarbij -weerd leidend is. Een weerd of waard is een door water omgeven, hoger gelegen stuk grond.
- 2 De restauratie stond onder leiding van Van Hoogevest Architecten uit Amersfoort. Kariatiden, bureau voor Architectuurhistorie, onderdeel van Van Hoogevest Architecten deed het architectuurhistorisch onderzoek inclusief een landschappelijk onderzoek. Het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) uit Utrecht voerde het bouwhistorisch en kleurhistorisch onderzoek uit. Saskia van Ginkel-Meester, auteur van dit artikel, is een van de onderzoekers (BBA). De verschillende onderzoeksrapporten van de hierboven genoemde bureaus zijn gebruikt en liggen ten grondslag aan dit artikel. Tevens is het hoofdstuk 'Beverweert' in *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht*, 1995, pag. 132-137 geraadpleegd.
- 3 Na de verkoop van het kasteel in 1958 is er door Herman Janse bouwhistorisch onderzoek gedaan en het kasteel opgemeten, en door G.Th. Delemarre voor de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg (Rdmz), tegenwoordig RCE gefotografeerd.
- 4 In de literatuur waaronder het genoemde kastelenboek uit 1995 wordt de noordoostelijke toren midden zestiende eeuw gedateerd en het verbindende volume tussen de noordwestelijke toren

- en de woontoren begin veertiende eeuw. Door nadere bestudering van het volume en de dikte van de muren wordt thans aangenomen dat de noordwestelijke toren ouder is.
- 5 Er is sprake van een ridderhofstad wanneer het huis omgeven is door een gracht met een ophaalbrug (versterkt) en in bezit is van een edelman, verschreven in de ridderschap. De Ridder-schap was in de Republiek der Verenigde Nederlanden het college waarin de edelen van een gewest verenigd waren. Het hebben van een ridderhofstad leverde diverse belastingvrijstellingen op voor de eigenaar.
 - 6 Een arkelorentje is een rond of veelhoekig uitbouwsel bovenaan een gevelhoek.
 - 7 J. Immerzeel jr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs*, vol. 2, Amsterdam 1802-1843. Immerzeel was en tijdgenoot van Kramm en schreef: 'Beverweert, door ouderdom en verval geheel onbewoonbaar [...] is door onze architect regelmatig herbouwd en tevens geheel in den ouden geest, zoodat het thans met regt één der fraaiste kasteelen van ons land genoemd mag worden'.
 - 8 Bij de restauratie in 2007 bleek het om een rood keramisch (gebakken klei) materiaal te gaan en geen rode (Bentheimer) zandsteen te zijn.
 - 9 Kuun Jenniskens, 'Beverweert in oorlogstijd: boven onderduikers,

- beneden Duitse officieren', *'t Groentje/Bunniks Nieuws.nl*, 29 april 2022.
- 10 Geen nadere gegevens bekend.
 - 11 Rustica wil zeggen dat het natuursteen grof gekapt is; of in geval van pleisterwerk een grof oppervlak heeft.
 - 12 Fotocollectie Odilia, Prinses Reuss-zu Castell-Castell.
 - 13 Het ontwerp van Ebersson is gepubliceerd door J.H. Leliman in 1863-1864. De toeschrijving aan Ebersson is gedaan op grond van dit ontwerp. Het is echter de vraag of Ebersson persoonlijk betrokken is geweest bij de bouw van dit koetshuis. In zijn aantekeningen vermeldt hij diverse werkzaamheden in de periode 1847-1852 voor Baron van Heeckeren van Enghuizen, maar deze zijn aangevuld met de tekst: niet uitgevoerd. K.M. Veenland-Heineman, *Het leven en werk van L.H. Ebersson Architect (1822-1889)*, doctoraalscriptie Universiteit van Leiden, 1981.
 - 14 Idem, ibidem noot 10.
 - 15 Saskia van Ginkel-Meester en Gijs van der Leek, 'De negentiende-eeuwse bruggen bij kasteel Beverweert te Werkhoven in oude glorie hersteld', *Het Kromme Rijngebied*, 31 (1997) 2, pag. 25-34.
 - 16 Kuun Jenniskens, 'Opnieuw bomen en hekken bij landgoed Beverweert verwijderd; gemeente legt werkzaamheden stil', *'t Groentje/Bunniks Nieuws.nl*, 14 januari 2022.

Amerongen, van katholieke buren naar een gereformeerde heerlijkheid

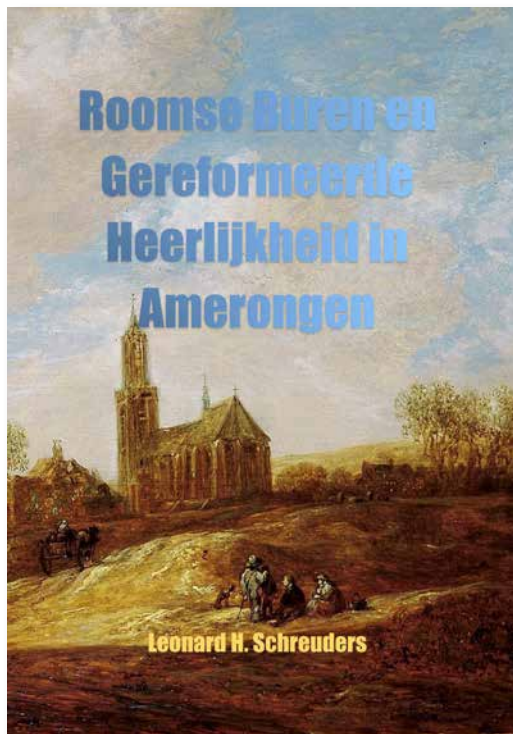
In dertien artikelen volgt het boek *Amerongen, van katholieke buren naar een gereformeerde heerlijkheid* de overgang van katholiek-bourgondisch naar vroeg-reformatorisch Amerongen met zijn vooraanstaande families. De artikelen behandelen op basis van met name vele eerder ongebruikte akten uit het RAZU en het Utrechts Archief vooral de periode 1450-1650. Hiermee wordt deze tot nu toe wat onderbelichte periode in de bestaande geschiedschrijving aangevuld. De artikelen geven zicht op twee belangrijke veranderingen in het Amerongen van voor en na de reformatie. De bestuurlijke verandering van burengerecht naar vrije hoge heerlijkheid en de kerkelijke verandering van bedevaartsoord naar gereformeerd bolwerk. Uniek voor Amerongen vormen de zelfstandige buren al vroeg een bestuur van partners. Daarna volgt het schepengerecht, een bestuur dat in opdracht van één heer de orde handhaaft. Het zijn de schout en zijn schepenen die hem trouw zweren. Formeel wordt de reformatie met één pennenstreek min of meer uit politieke overwegingen doorgevoerd. Maar materieel zal het bijna honderdvijftig jaar duren voordat het nieuwe gedachtengoed de hoofden en harten van een deel van de bevolking heeft bereikt. De dertien artikelen, waarvan enkele eerder in het blad van de Historische Vereniging Leersum en de Heemkundige Stichting Amerongen, en op de website Amerongen Inspireert

zijn gepubliceerd, markeren het begin van deze veranderingen met hieronder alvast een korte samenvatting:

Bliksemschichten zetten de totale duisternis in wit licht en de daaropvolgende donderslagen kraken de totale stilte, als missionarissen langs de ongetemde rivier en zijn moerassen trekken met nieuwe antwoorden over hogere krachten. De mensen in het Sticht staan grote veranderingen te wachten. De Amerongse moerassen worden ontgonnen. Voor de parochiekerk wordt een perceel vrijgehouden bij de weg naar het veer. Eeuwenlang zal de parochie de voedselleverancier zijn van met name de gemeenschap rond de Dom in Utrecht. De moerassen van de Lange Broek zijn nog maar net ontgonnen of de familie van Zuylen komt van 100 kilometer stroomopwaarts naar Wijk. De Amerongse tak gaat Van Zuylen van Natewisch heten. Deze familie verkrijgt het meeste gezag in Amerongen, tot na de reformatie hun bestuurlijk lot wordt bezegeld. Op een drassig stukje grond even verderop, laten de broers Borre een woontoren verrijzen opgedragen aan Floris V. De toren bewaakt de dijk, die door Floris is aangelegd, en is een waarschuwing aan de bisschop om op zijn erf te blijven. De bewoners krijgen veel te lijden van de strategische ligging. Verwoestingen brengen de Amerongse Borres tot armoede en op enig moment worden de bewoners zelfs gewapender hand hun huis uitgegooid.

Meerdere keren worden dorp en huis gebrandschat in de periode van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Het katholieke Amerongen is inmiddels zoals elders volop in beweging. De oudste vorm van verenigingsleven - het Sint Barbaragilde - wordt gesticht met de opdracht om de zeven werken van barmhartigheid uit te voeren. De vicarie van Sint Joost wordt opgericht als vehikel om schenkingen in onder te brengen om de gebeden voor het zielenheil te bekostigen. Rond de Heilig Kruis kerk worden op de hoogtijdagen omgangingen georganiseerd met muziek en dans. In de kerk wordt bij de waterheiligen bescherming afgesmeekt tegen de dreiging van het water. Dan wordt Amerongen een Bourgondische heerlijkheid, waar de bisschop van Utrecht regeert. Als Karel V heer van de Lage Landen wordt, verliest het huis Amerongen definitief zijn strategische waarde. De fervente ketterjager, Goert van Reede verwerft het huis en betaalt zo mee aan de oorlogsinspanningen van de koning van Spanje. Al snel lijkt het voortbestaan van de Van Reedes aan een zijden draad te hangen, maar een enorme erfenis maakt ze tot een van de rijkste familie van het land. De door Goert van de ene op de andere dag ingezette reformatie verloopt schoorvoetend, mede als gevolg van de grote verwoestingen door de slag bij Amerongen van 1585 tussen het leger van de onafhankelijke Nederlanden en het leger van de Spaanse koning. Een veranderingsproces van bijna honderdvijftig jaar volgt. De eerste dominees zijn zeker geen droomkandidaten en het volk staat niet te juichen bij de reformatie. Het minste nog de jeugd, die hun Vastenavond rituelen met zang en dans niet wil missen, daarin overigens gesteund door de lokale horeca. Er zijn fricties tussen de heer en de aanzienlijke bewoners om allerlei kwesties van geld en macht. De bewoners stellen zich stevig te weer. Van een aantal gevallen is een woordelijk verslag overgeleverd. De ster van de Van Reedeclan stijgt in het Sticht, de Amerongse tak krijgt zelfs de hoogste jurisdictie in de heerlijkheid, het recht van ophanging als blijk van erkenning voor diensten bewezen aan de republiek. Uiteindelijk vallen ook alle kerkelijke goederen aan de familie, waaronder de landerijen van de Sint Joost vicarie, de huizen van het Sint Barbara's Gilde en de landerijen op de Amerongse berg van de Dompoodsdij. De familie vindt dat niet bijzonder, want hun voorouders zouden de goederen al

in bezit hebben gehad, naar hun eigen zeggen. De aanzienlijke huizen van Amerongen verdwijnen door sloop van de nieuwe macht. De nijverheid, zoals wind- en rosmolens en brouwerij komen allen in handen van de regerende familie.

Amerongen, van katholieke burens naar een gereformeerde heerlijkheid is een pocketuitgave van 150 pagina's. De prijs bedraagt € 6,75 plus € 4,50 portokosten. Voor meer informatie en bestellen kunt u een e-mail sturen naar Leo Schreuders: leonardhschreuders@gmail.com.

Over de auteur

Leonard H. Schreuders is geboren in Amerongen en werkte als registeraccountant bij Haagse ministeries, waaronder dat van Financiën en wereldwijd bij enkele banken. Hij studeerde aan de VU, waar hij deeltijd docent accountancy was.

Het Regionaal Archief Zuid-Utrecht: een schatkamer vol verhalen

Het Regionaal Archief Zuid-Utrecht bewaart het geheugen van het zuiden van de provincie Utrecht en zit bomvol verhalen. In onze depots beheren wij maar liefst zevenhonderd jaar archief. Niet alleen tekstuele documenten worden bewaard, maar ook tekeningen, foto's, kranten, boeken en filmmateriaal. Wij zijn er voor iedereen die iets wil weten over de geschiedenis van onze regio. Archieven zijn documenten en/of afbeeldingen die voortvloeien uit het handelen van overheidsorganisaties, bedrijven, verenigingen, families en personen. Het RAZU beheert ruim 5 kilometer papier, verdeeld over circa 600 verschillende archieven en collecties. Daarin zitten honderdduizenden stukken. Het oudste archiefstuk is uit 1300 (de stadsrechten van Wijk bij Duurstede). Het jongste is de krant van gisteren en elk jaar komen er archiefstukken bij.

**Aankondiging
begin van de
Wijkse Kermis
op (dinsdag)
27 juli.**
cat.nr. 96707

De aangesloten gemeenten bij het RAZU zijn Bunnik, Houten, Rhenen, Utrechtse Heuvelrug, Vijfheerenlanden en Wijk bij Duurstede. Deze regio kent een schat aan erfgoed rondom waterbeheer, kastelen, archeologie en nog veel meer. Vanuit het archief willen wij jong & oud informeren en faciliteren om deze bijzondere verhalen te ontdekken. Wilt u zelf onderzoek doen? Misschien bent u op

De originele oorkonde met het stadsrecht van Wijk, op 12 maart 1300 uitgevaardigd door Gijsbert van Zuylen

zoek naar een bouwvergunning van uw huis of wilt u meer weten over uw voorouders? Of bent u geïnteresseerd in de geschiedenis van uw eigen leefomgeving? Uw onderzoek binnen de regio Zuid-Utrecht begint via onze website www.razu.nl of in onze studiezaal.

U kunt vijf dagen per week terecht in onze studiezaal voor onderzoek in de collectie. Onze medewerkers kunnen u uitleggen hoe u de juiste archiefstukken kunt vinden. Zij halen vervolgens de stukken voor u uit het depot. Om u goed en snel te kunnen helpen vragen wij u een afspraak te maken. Dat kan via info@razu.nl of door te bellen naar 088 - 530 0170.

Openingstijden

Maandag tot en met donderdag van 9:00-16:30 uur

Vrijdag van 9:00 – 13:00 uur

Daarnaast is een groot deel van onze collectie, vooral foto's, prenten, kaarten en kranten, digitaal te raadplegen via de website www.razu.nl. Naast de bronnen vindt u hier ook verhalen over de geschiedenis van de regio.

> *Elleke de Ronde,*
medewerker Cultuurhistorie RAZU

Een vuurdover uit Houten

In de collectie van de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer' bevindt zich een eenvoudige, doch zeldzame middeleeuwse vuurdover of vuurdomper. Deze is in 1986 opgegraven onder de vloer van boerderij De Grote Geer in Houten en is nu te zien in de expositie Kastelen, Kruiden en Kloostermoppen in het Oude Station in Houten. De gevonden vuurdover is van aardewerk en dateert uit ongeveer het jaar 1300 na Christus.

Het is een ronde schijf met een handgreep of knop en heeft een doorsnede van 12,5 centimeter, een hoogte oplopend naar 6 centimeter en weegt 462 gram. De handgreep is zeshoekig zonder verdere versiering. Aan de bovenzijde zijn resten van glazuur waar te nemen. Vuurdovers werden gebruikt tot in de zestiende, mogelijk zelfs zeventiende eeuw om smeulend open houtvuur te doven. Dit deed men door het aan te stampen. De verbrandingsresten konden worden bewaard in een aspot. Hoe minder versierd of geglazuurd, hoe ouder het voorwerp. Mogelijk heeft het gediend als doofpotdeksel op een vuurpot met houtskooltjes. Maar het meest waarschijnlijk is dat het als haardgerei is gebruikt, aangezien de openingen van vuurpotten vaak groter zijn dan een doorsnede van een vuurdover. Bovendien zijn vuurdovers meestal niet zuiver rond. De grove as kon met de vuurdover ook fijn gewreven worden, om daarna te dienen als schuurmiddel. In grotere hoeveelheden werd het gebruikt als meststof op arme grond. In de as zit kaliumcarbonaat en dat

De vuurdover in de collectie van de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer', van boven en van opzij gefotografeerd. (foto's Peter Koch)

heeft een reinigend effect. In de middeleeuwen werd as ook gebruikt bij het wassen. In de collectie van het museum Boymans van Beuningen te Rotterdam is een aantal vuurdovers aanwezig. Er zijn exemplaren bij die kerfsnede- of puntversiering hebben aan de bovenzijde.

> *Herman de Korte*

Bron

- *Archeologische Kroniek Provincie Utrecht* (2004) 284-285.
- Anton Cruysheer, 'de Vreelandse vuurdomper', *Utrecht-Altijd.nl/verhalen* (2021).

Iets te vieren vergaderen trainen of trouwen?

Neem contact op met uw
gastheer Otto Wttewaall:
06-44217384

www.landgoedwickenburgh.nl
info@landgoedwickenburgh.nl

Op 1 km. afstand van de Rondweg van Houten, bij 't Goy, ligt sfeervol Landgoed Wickenburgh. De ideale plek om uw verjaardag, jubileum, huwelijk, receptie, examen of 'zomaar' iets te vieren.

Wilt u vergaderen in een inspirerende omgeving? Zoekt u een locatie waar u ongestoord een training kunt geven? U vindt alle rust, ruimte en gastvrijheid op Landgoed Wickenburgh, een historische plek in het groene hart van Nederland.

Het landgoed biedt u alle privacy die u wenst, u bent altijd de enige gast met uw activiteit.

Wij kunnen tot 50 gasten ontvangen met een borrel, high tea, lunch of buffet.

Landgoed Wickenburgh
Wickenburghseweg 17
3997 MT 't Goy

Vakantiehuis in Auvergne

Gelegen op eigen terrein in het Parc National des Volcans d'Auvergne op 1100 meter hoogte. Een prachtige ruige omgeving die uitnodigt om te verkennen.

- 850 kilometer langeafstandswandelpaden
- Watervallen, rivieren (o.a. de Dordogne) en meren
- Het mooiste vulkaanlandschap van Europa
- Een geweldige flora en bio-diversiteit
- Historisch modern ingericht gebouw
- Adembenemend uitzicht

Te huur **vanaf** € 495,- per week (5 personen)

Meer informatie: www.vakantiehuisinauvergne.com
of via telefoonnummer: 0031 (0) 6 534 534 44

Historische reeks Kromme-Rijng gebied

<p>3 L.M.J. de Keijzer
De kerk van Herlulf als mid-
delpunt van het Oude Dorp
Houten. Prijs: € 8,90</p> <p>5 P.M. Heijmink Liesert
'n Haonderik vol ruggeme-
ters. Prijs: € 6,80</p> <p>6 J.C. Kort
Repertorium op de lenen van
Gaasbeek. Prijs: € 15,-</p> <p>7 Ad van Bommel en
Kees Vernooij
Acht eeuwen katholiek
Cothen en honderd jaar
H.H. Petrus en Pauluskerk.
Prijs: € 15,-</p> <p>8 C. van Schaik
Overlangbroek op de kaart
gezet. Prijs: € 25,-</p> | <p>9 A.A.B. van Bommel
De Lekdijk van Amerongen
naar Vreeswijk. Prijs: € 29,-</p> <p>12 W. Thoomes
Leven met de Lekdijk
De boerengemeenschappen
Tull en 't Waal in de 17de en
18de eeuw. Prijs: € 12,50</p> <p>13 Ad van Bommel
Het Delliusfonds (1740-
2012). Prijs: € 14,95</p> <p>15 Wim van Amerongen
Het buiten van Wijk.
Prijs: € 19,95</p> <p>16 Wim van Amerongen
Mijn stad aan het water.
Prijs: € 19,95 (leden € 17,45)</p> | <p>17 A.A.B. van Bommel,
J.C.M. Cox, L. van der Tuuk,
K. van Vliet,
H.L.P. Leeuwenberg
De Stadsrechten van Rhenen,
Wijk bij Duurstede en Via-
nen. Prijs: € 7,50</p> <p>20 Otto Wttewaall
De Tweede Wereldoorlog
in Houten, 't Goy, Tull en
't Waal & Schalkwijk.
Prijs: € 24,95 (leden € 20,-)</p> <p>21 Raymond Uppelschoten &
Wil van der Plas
Van kerk en dorp, 200 jaar
Witte Kerkje van Odijk.
Prijs: € 24,95 (leden € 22,45)</p> | <p>22 Wim van Amerongen
Weg uit Wijk, Cothen en
Langbroek. Prijs: € 24,95
(leden € 22,45)</p> <p>23 Diverse auteurs
De dam bij Wijk en het
Kromme Rijng gebied in de
Middeleeuwen. Prijs: € 25,-
(leden € 22,-)</p> |
|--|--|--|---|
- De delen 1, 2, 4, 10, 11, 14,
18 en 19 zijn uitverkocht.
Van deze boeken vindt u de
bestelinformatie op de website:
tussenrijnenlek.nl.

